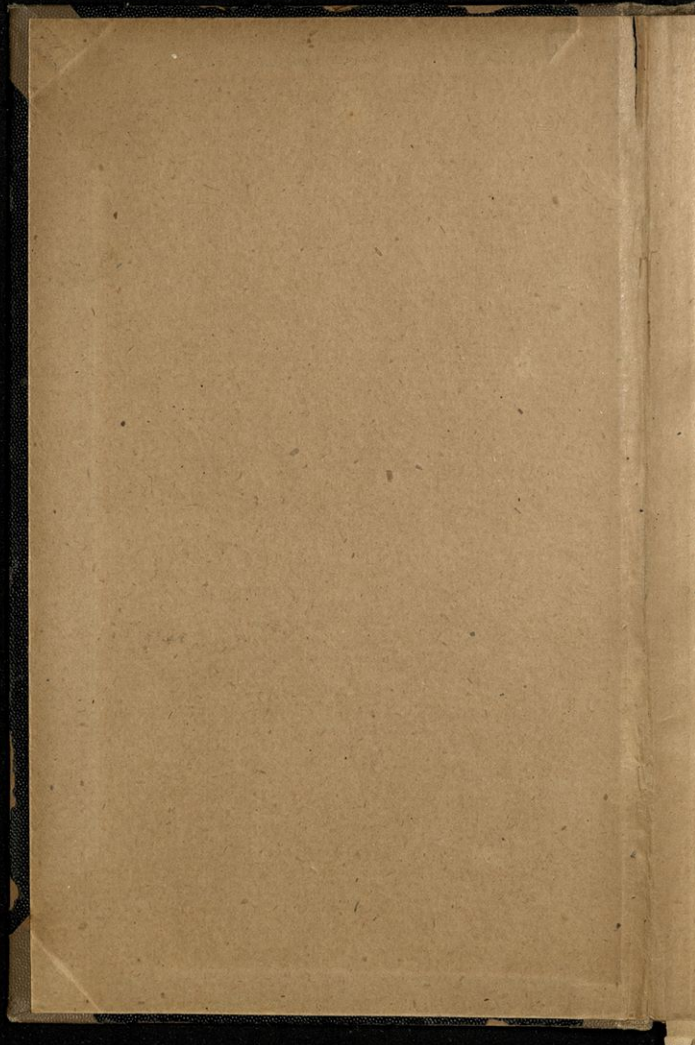

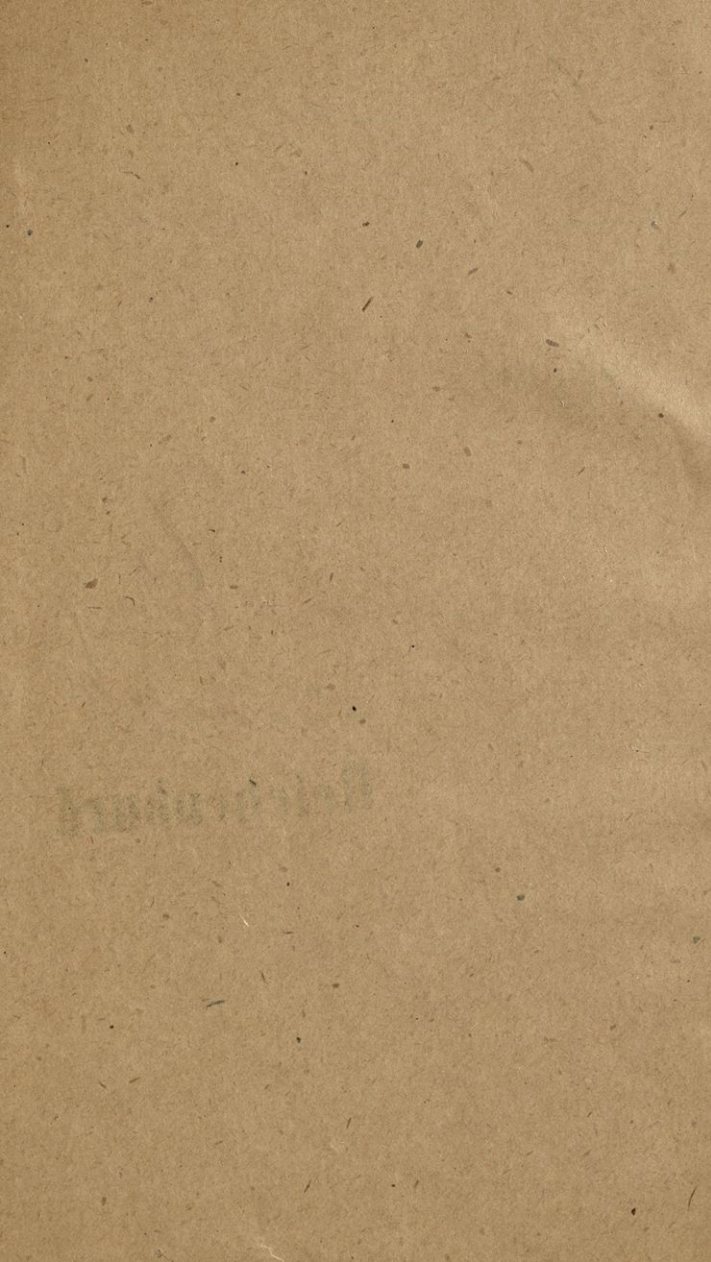
I
C 35454
9

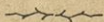
Drahemu prijatelji
gospodu Franu Podkrajicku

16/7 1897

Orhovský
Svoboda
Reichenburg

O stoletnici Vodnikovih
„Lublanfkih Noviz“.

Spisal in izdal v prid
družbi sv. Cirila in Metoda
v Ljubljani
Ivan Vrhovnik.

Ponatisnjeno iz „Slovenskega Lista“.

V LJUBLJANI, 1897.

Založil izdajatelj. — Natisnili J. Blasnikovi nasledniki.

II C 35457g

IN= 30003193

Stoletnica.

Kar si je tako srčno želel Valentin Vodnik, po čemur so tako hrepeneli vsi tedanji prijatelji slovenščine — na čelu jim plemeniti mecen Žiga Zois, izpolnilo se je po leti 1796: Vodnik se je preselil z daljnega Koprivnika v Ljubljano. Z dekretom, podpisanim dne 23. rženega cveta 1796, je postal Demšar-Uparjev beneficijat pri sv. Florijanu in h kratu kapelan pri sv. Jakobu.*) Po smrti Linhartovi dne 14. malega srpana 1795 se je čutil Zois jako osamelega. Krasni načrti, tičoči se slovenstva, napolnjevali so mu dušo, ali nikogar ni bilo, ki bi mu jih bil

*) Dne 6. prosinca 1795 je umrl D-Uparjev beneficijat pri sv. Florijanu v šentjakovski župi Florijan Možina. Za njim je dobil D-Uparjev beneficij Anton Eržen, ki je bil zajedno kapelan pri sv. Jakobu. L. 1796. je odšel Eržen za ekspozita na Rove, na njegovo mesto pa je stopil Vodnik. Šentjakovski župi je ondaj načeloval župnik Janez Nep. Kristijan (Christian), ki je umrl kmalu po Vodnikovem prihodu k sv. Jakobu dne 12. kimalca 1796. Župno upraviteljstvo je prevzel potem prvi kapelan Gregor Valant (Waland). L. 1797. je prišel za župnika k rečeni cerkvi dotedanji nadškofijski semeniški vodja in Juvančičev beneficijat v stol-

pomagal oživotvarjati. Sedaj je dobil v svojo bližino Vodnika, — veseljaka, narodnjaka, pesnika „Zadovoljnega Kranjca“. On mu je uresničil že marsikatero misel. Še v bohinjskih gorah biva: joč je izdal dva letnika „Velike Pratique“ — sedaj pa naj se obistini še jeden namislek barona Zoisa: izide naj pod uredništvom Valentina Vodnika prvi slovenski časnik.

„Kako mu bo ime? Kalendar sva po laško krstila, našim cajtingam pa izberiva popolnoma slovensko ime. Drugi Slovenci in Moškovitariji cajtinge imenujejo novine. Začnimo vendajati „Lublanske novine“, meni Zois. „Novina pomeni pri nas novo njivo — ugovarja mu Vodnik — rajši se držimo imena, katero nam Gorenjci v roke dado. Po celi gorenjski strani nad Kranjem tako govore in sploh med seboj pravijo, kadar kdo pride od daljnega kraja: kajzene novice prineseš? kaj se v novicah bere?“ „Torej „Lublanske Novice“ — novice, ponavlja baron, ne zamerite, reverende, malo bo pa le na

nici, konzistorijski svetnik Jožef Pinhak, prijatelj Žige Zoisa in Val. Vodnika, s katerim sta si dopisovala, ko je bival le-ta še na Koprivniku. Z Valantom in z Vodnikom vred sta tedaj kapelanovala pri sv. Jakobu še: Jožef Steinmetz in slovenski pisatelj, prevajalec nekaterih starozaveznih svetopisemskih knjig, sotrudnik Japljev Jožef R i h a r (Richer). Poleg imenovanih duhovnikov je imel sv. Jakob pred 100 leti tudi svojega nemškega propovednika: razjezuvita Karola Pauerja. Raabov beneficij je ondukaj užival Mihael Pezderec (Pesderz). Pri sv. Florijanu je bil kuratni beneficijat Jožef Boben. (Catol. Cleri Archid. Lab. 1796, 1797).

laško cikalo to ime; vem, da na Krasu in v Gorici nevestam pravijo — novice, kar pa je iz laškega posneto.“

Ime je izbrano, sedaj treba poiskati založnika. Zois pridobi za svojo namero Janeza Friderika Egerja. Podjetnemu tiskarju je jako ugajal baronov načrt. On nagovori Vodnika, ki mu je rad svoje „tumpasto pero v štero posodil“. Tesna kapelanska soba v šentjakobskem župnišču je postala uredniška pisarnica prvega slovenskega časnika: „Lublanskih Noviz“, katerih 1. številka je izšla v Egerjevi tiskarni na Poljanah hiš. št. 3 dne 4. prosinca 1797.

Kakšna je bila 1. številka? Naslov je segal do polovice 1. strani. Glasil se je tako-le: **LUBLANSKE | NOVIZE | JANN. FRIDR. EGERGA, | *** (tiskarski škrat je že v naslovu, kakor pozneje večkrat ponagajal; prouzročil je spako: Egerga namesto Egerja, v poznejših listih je seveda založnik Eger dobival pravilno rodilnikovo končnico); med dvema črtama je nameščen cesarski orel, ob katerem stoji datum: V, Srędo 4. dan | Profenza 1797. Pod orlom je zabeležen: Nro. 1. Dve vzporedni črti, segajoči od konca do kraja tisku odmerjenega prostora, završujeta naslov.

*) Celotnemu prvemu letniku je ta-le naslov: **LUBLANSKE | NOVIZE | OD | vřih Krajov zęliga svejta | V LEJTI 1797. | Nro. I.** Potem je cesarski orel, pod njim dve vzporedni črti, gorenja debelejša od spodnje. Pod njima stoji: **V' LUBLANI, | Vendajati sazhęte inu natiřnene Per Joannesu | Fridrihu Eger, na Polanah Nro. 3.**

Pod njima je v treh skupinah devet zvezdic ter
uvodna pesem Vodnikova:

Je Kafha savreła,
Se terga kej nit?
Moj fofed kaj dela?
Sim barat she fit.

* * * * *

Al vumnosti jmajo
Po fvejti kej vezh?
Al drujga kej snajo,
Ko hrušhke sam' pezh?

* * * * *

Od tega Novize
Lublanškè povdô;
Sa nov lejt potize
She take ni blô

Prvi dve kitici sta na prvi strani, poslednja
na drugi. V preprosti obliki je povedal Vodnik
v tej pesmi, zakaj je jel pošiljati „Novize“ v
dežel. Nova doba, spočeta ob francoski revoluciji,
trka na vrata; zastarele naprave razpadajo, na
njih razvalinah poganjajo kali človeške „vum-
nosti“. Da se seznanijo ž njimi Slovenci, da se
jim razširi dosedanje tesno obzorje, k temu naj
pripomorejo „Novize“.

Namesto uvodnega članka prinaša prva
noviška številka na 2., 3. in v treh vrstah
4. strani: „General Pardon, to je vbeshnim
Soldatam odpulhanje — s spodaj pridejanim da-
tumom: Na Duneju 1. Grudna 1796. „Od rimfke
Zefarške, tudi Ogerške inu Pemske Krajleve apo-
stolfke svitlosti se vfkimu vedit da“ — tako se

začenja general-pardon, ki obeta popolno pomicenje vojaškim uhajalcem, kateri razven bega nimajo nobene druge krivde nad seboj ter se prostovoljno zglase do 31. „Kosaperfka“ 1797. „V svoje perleže prelomljenju terdovratni, ne nasaj pridejozhi, temuzh zafs te milosti v' nemar pufheozhi“ pa ne zadobe pardona, takisto ne ubežniki, ki uidejo „po osnanenju tiga general-pardona.“

Na 4. do 8. str. (opomniti treba, da strani niso označene s številkami) je razvrstil Vodnik politiške novosti z vsega sveta, kajpada najprej domače avstrijske pod zaglavjem: *Is Duneja pishejo ta 24. dan Grudna 1796.* Tu poroča, da so odlični Avstrijci zložili 9275 gld. „sa vendershanje Wurmsarfskih dobrovolzov“, da so c. kr. pevci in pevke štirikrat zapeli pesem „refhnik v' nevarnofti“ v prid dunajskim dobrovoljcem. Potem omenja svetinje, katero je podelil cesar Tirolcem, ki so se l. 1796. hrabro bili s Francozi; „na eni strani stoji podoba svitliga Zesarja; na drugi strani je okolpif: v' *Lejti 1796. Tirolam Franzos povsod silo delal; inu napif Vojshaku sa vero, Zesarja, inu deshelo.*“ — Goričane hvali, ker so z laškega bojišča pripeljane bolnike in ranjene sprejeli v svoje hiše. Posebno so se skazali: „sidarfski mojstri Jakob Vidrik, Karl Pelikan, Joshef Bon, Anton Falik; stekla mojstri (glasharji) Peter Bravz, Anton Pitturitti inu Franz Pader; vfi kluzhavenfski (fhlofsarji) inu misarfski mojstri (tifhlarji) kakor tudi lon-

zharški mojster Anton Petruzik.“ »*Is Shpanie*« prinašajo „Novize“ zanimivo vest o kraljevi „svesdegljadarni“ in o neki vojni ladiji, ki je „ta 4. dan Listovgnoja“, obložena z dragim blagom noseča 5½ milijonov gotovih španjskih tolarjev, srečno ušla angleškim vojnim ladjam ter priplula v Kadiks.

Za Španjsko je v „Novizah“ na vrsti »*Franzofka deshela*.« Med drugim stoji tu pismo, ki ga je bil poslal general Bonaparte iz Verone dne 19. listopada 1796. „na Vladanje (Directorium)“ v Pariz, pisoč, da je bil 15. in 16. dan t. m. hud boj pri Arboli, kjer sta mu bila ubita dva adjutanta in skoraj vsi generali ranjeni. Zgubil je mnogo vojakov. Avstrijci so se posebno srčno bojevali. On upa, da bo čez deset dni že v Mantovi spal. Poleg novic z bojišča omenja urednik predloga Davnona v „svetu tih petsto mosh“, „da bi perpuhfeno ostalo, kakerfhne kol forte bukve natifkuvat“ — in sklepa „sveta tih ftarifhnh“, da so sicer pomiloščeni „kervamozhniki“ (teroristi), da pa oni in njih sorodniki ne morejo doseči javnih služeb, dokler se mir ne sklene. Iz parizarskih novic, imenovanih „vfakdane“, navaja o francoskem vojevanju na Laškem to-le: „Rim rojftno mefto vseh zhednost, brihta inu umetnost, Rim, kateri dva tavshent lejt ftoji; to vezhno obftojezhe mefto hozhete pod se spravit? pravio, de Bonaparte je povele prejel, Rim s' vojsko oblezhi. Kervamozhni *Attila* pride neki-dan od Donove, povfod s' mezhham inu ognjam

okol sebe podera, perti Rim na kup prekuznit; al zhaftiti Leo Papesh ga nasaj odverne. Attila, *shiba boshja* gre sam v' sebe, inu Rimu persanesef. Al nebo prizhnost Piusa VI. Franzosa vkrotila, mu nebode sablo is rok isderla? En Papesh, obdan s velizhaftvam te vere, sivih las, inu svoje nesrezhe, al nima per franzosih nizz sposhtuvanja, kateri so se shtemali, de so narstari fhi sinovi Zerkve? Al je svoje podloshne terdo dershal? ne! ampak oni ga sa lubo imajo. Ta Papesh, kateri je davke pomajnsihal; pontinske globozhine, mlake, blata posufhil; apiusa zesto popravil; zhes terdovratne franzose k' Bogu sdihuval; tega hozhete is svojiga stola dol vrezhi? vero potaptat? Al se to sturiti, prostim ludem spodobi? Zhe tako mislite, pojte tudi v' Konstantinopol Mufta potreti; pojte v' Meko grob Mahometa ras-kopat! sakaj ste s' Turkam priatli, sakaj ste njega shenam slate dari poslali? sakaj bi pak tudi Papesha vsaj per miru nepustili? Lepa rezh! s' valhim petjam pojdete v' Rim, trejefarbno bandero na njega osidje povikshat, shenpetra zirkuv sa tempel te pameti narediti, namest frajosti, rimlane, zerkve, polofte ropat? Mi hozhemo druge vuzhiti, pokashimo popred dober isgled. Premagovanje nam le kri prelivat pomaga. Premagajmo narpopred sami svojo prevsetnost".

Politiški razgled in ž njim vred 8. stran završuje pod naslovom: *Sdrushene holendarske deshele* kratko poročilo o sklepu holandskega deželnega zbora z dne 5. grudna 1796., da

se pod jedno postavo zjedini vseh sedem holandskih dežel.

Prvi list „Noviz“, ki so prihajale na polovici pole male osmerke na svetlo, imel je dve strani priloge noseče napis: „Perstavk h' Lublanskim novizam N. 1“. Tu je natisnjenih sedem oznanil: jedno c. kr. rudne gosposke v Idriji, dve ljubljanske mestne gosposke, jedno kriške sodne gosposke in tri zasebna oznanila, izmed katerih je zanimivo poslednje: „Lublanski soldatski shpital potrebuje sa bolnike inu ranjene veliko obes; vsmileni ljudje so profheni, ali zeliga ali napukaniga platna po premoshenju vdeliti, inu per Gospod Firarjov Rejbenu v' soldatskim shpitali, al pak per Gosp. Merku isrozhiti. — Sa nas terpeozhim soldatam se nespodobi, vfaj zap odpovedat.“ —

Poglejmo še, kakšna je bila: „Shitna žena v' Lublani na tergu ta 28. dan Grudna 1796“. Izkazana je v treh razpredelkih. Mernik pšenice je veljal 1 fl. 56, 1 fl. 50, 1 fl. 46 kr., turšica je bila po 1 fl. 22, „ròsh“ po 1 fl. 22, 1 fl. 20, 1 fl. 16 kr., proso po 1 fl. 22, oves po 54 kr.; ječmenu in ajdi ni naznanjena cena, nego so samo črtice v dotičnih razpredelkih. Pod žitno ceno stoji pripomnja: „Vendana od Lublanske mestne Gosposke na 28. dan Grugna 1797. (zmotno namesto: Grudna 1796.) Dr. Anton Podobnik, Purgermaster. Jakob Glavan, Rajtoffizir. Poleg žitnih cen so prinašale „Novize“ v poznejših številkah tudi imena ljubljanskih umrlcev in

lotérijska naznanila. Opisano prvo številko završuje opazka pod črto: „Prizheozhe *Novize* le dejle vfako Sredo, inu Sabboto. Velajo fkus zelo Lejto . . . 3 fl. Po zef. kr. Pofhti prejete . . . 6 fl. Na drobno 3. kr. nemfhkiga fhtevila.“ — Dne 11. vel. srpana 1798 so naznanile „Novize“, da bodo izhajale v prihodnje samo jedenkrat na teden in sicer slehrno soboto, od tedaj pa so veljale po 2 gld. na leto, po pošti 4 gld.

Tak je bil noviški prvenec, tako „potico“ je podaril pred sto leti svojim rojakom Vodnik.

Kakšnega pomena so „Lublanfke Novize?“

Prvi slovenski časnik so — s temi besedami je že označen njih pomen.

S 4. dnem meseca prosinca l. 1797., ko je zagledal beli dan prvi list „Lublanfkih Noviz“, more se usporejati v minolem stoletju samo še tisti dan l. 1789., ko se je prvokrat pojavila slovenska igra „Županova Micika“ na modernem gledališkem odru v Ljubljani. Do tedaj se je rabil slovenski jezik do malega le za spisovanje nabožnih knjig. Z „Lublanfkimi Novizami“ pa se odpira slovenščini novo polje. Ž njimi se začnja borba, ki še dandanašnji ni končana, borba, da se prizna slovenščini častno mesto poleg drugih kulturnih evropskih jezikov. Jeziku, ki rabi Vodniku v „Lublanfkih Novizah“, se pozna, da še ni prebolel hudih ran, katere mu je usekalo 17., zlasti pa

18. stoletje. Mnogo izrazov je še jako okornih. Ni čuda, Vodnik jih je moral večkrat v naglici kovati. Poleg njih pa se nahaja v štirih letnikih „Lublanskih Noviz“ mnogo klenega zrnja. Iz vsakega lista se jasno vidi, kako si je naš prvi časnikar pošteno prizadeval „krajnski jesik zheden narediti“. Ven in ven se ozira na nepokvarjeni govor preprostega naroda („na zhiftifhi jesik polanzov, inu dalezh od Nēmzov stojēzhih starih krajnskih sarodov“); on bogati „krajnsko pomankanje“ z izrazi vzetimi iz stare slovenščine, katero zove „stari bukviski jesik“, „inu po bukviskim popravla, kar smo se od stare korenine na stran sahlili“. Kadar pa doma ne dobi pripravne besede, zahaja na posodo „k drugim Slovenzam“ — k bratom Slovanom.

„Lublanske Novize“ so poleg Linhartove „Geschichte v. Krain“ prve budilke narodne zavesti med Slovenci. V tem oziru je neprecenljive važnosti feljtonsko pisan sestavek Vodnikov „Povēdanje od flovenfkiga jesika“,*) ki se pričinja brez tega naslova v 83. številki l. 1797. ter se od 84. številke i. l. nadaljuje pod rečenim zaglavjem do konca prvega letnika in začēši s 3. številko l. 1798. do uštete 27. številke i. l. To je „Ilirija oživljena“ v prozi. S preprosto domačo besedo odgrinja Vodnik svojim rojakom zaveso, ki je zakrivala

*) Ta zanimiva razprava je ponatisnjena v Bleiweisovih «Novicah» l. 1848. in 1849. in v Val. Vodnika Izbranih spisih str. 47 – 60.

njih staro zgodovino, narodne običaje, in lepoto slovenskega jezika. Takoj v uvodu jih seznanja s Slovani, katere imenuje Slovence v širjem pomenu. „Krajnzi so en odraflik velikiga flovenfkiga naroda, kateri sdej prebiva od tershafkiga morja noter do smersliga morja v' Mofhkovii fkus 400 mil fhiroko, inu od pemfkiga noter do defhele Kamshatka na konez mofhkovitarfkiga zefarftva fhe zhes tavshent mil na dolgoft. Skorej vse ludftva v' tim proftori so flovenzi“. Potem našteva imena raznih slovanskih plemen ter pristavlja: „Ti vfi imajo fploh ime, de so Slovenzi, inu imajo jesik od ene fame matere, namrezh, flovenfki jesik.“ Jako visoko je cenil Vodnik jezik najmogočnejšega slovanskega naroda. Že pred sto leti je on priporočal proučevanje ruskega jezika. Omenjaje pomenljivih jedrnatih imen, katera so dajali stari Slovenci krajem, hribom in vodam, piše: „Kateri bi rad krajnfkih imenov pomenik svedel, more na mofhkovitarfkiga jesika snanje se podat. Krajnfki jesik je mofhkovitarfkimu narbol podoben; bol, kakor vsem drugim flovenfkim isrekam. Mofhkovitarji so dofti besedi ohranili, katere so se per nas posabile, inu is navade perfhle.“ Svojega slovanskega naudušenja ni mogel prikrivati Vodnik zlasti tedaj ne, ko so meseca rožnika l. 1799. šli skozi Ljubljano ruski vojaki. „Sdaj vidimo s' ozhmi, kakifhne mogozhne inu velike brate mi po sveti imamo — piše v 26. številki „L. Noviz“ l. 1799.

— katiri so naš slovenski jezik vselej zhiš ohranili. Proti le tim se imamo blišati, kaderkol ozhemo jezik zhištiti.“

S slovanskim mišljenjem je Vodnik lepo združeval avstrijsko domoljubje ter v „L. Novizah“ oduševljal rojake za brambo domovine.

Vsak napredek, ki ga je zapazil pri Slovencih na katerem koli polju, ga je jako razveselil. Rad jim je poročal o novih izumih, segajočih v obrtno in kmetijsko stroko, priporočal jim knjige pisane v slovenskem jeziku; kajpada so bila književna naznanila zbok velike suše na slovstvenem polju konec minolega stoletja jako redka. Da so bile „L. Novize“ mikavnejše, primešal jim je Vodnik marsikdaj kako šaljivo mrvico. On ni preziral domačih ljubljanskih novic, kakor so jih tedanje suhoparne nemške novine. Večina lista je bila seveda odmerjena politiškim dogodkom, ki so ondaj pretresali svet. Te vrste poročila je zajemal urednik iz dunajskih dvornih oznanil.

Kogar zanima Vodnikovo časnikarsko delovanje, beri temeljiti spis drja. Janeza Bleiweisa „Vodnikove Novice“ na 31. strani „Vodnikovega Spomenika“, Marnov Jezičnik XIV., Petra Bohinjca knjigo „Valentin Vodnik“, drja. K. Glaserja Zgodovino Slov. slovstva II. str. 69., potem pa sezi po „Valentina Vodnika Izbranih spisih“ katere je uredil Fr. Wiesthaler ter jih je

l. 1890. izdala „Matica slovenska“. Ondukaj so v lepem izpregledu nanizani najvažnejši članki „Lublanskih Noviz.“

Prvi slovenski časnik ni imel dolgega obstanka. Ubila ga je nebrižnost Slovencev. Pokrajinci, ki sedaj o stoletnici tako junaško vihte slovenski prapor, se niso oklenili „L. Noviz“, kranjski rojaki pa namesto, da bi podpirali Vodnika, grenili so mu že itak težavni posel. Nekaterim ni bil povšeči jezik, drugi so očitali uredniku, da nalašč zamolčuje nekatere dogodke, ali da krivo poroča o njih. Marsikdaj se urednik poštenjak pritožuje v svojem listu zaradi takih in enakih napadov. Založnici — namesto Janeza Friderika Egerja je stopila dne 12. vinotoka l. 1799. („L. N.“ št. 41) kot lastnica in izdajateljica „Maria Theresia Egerza“ — je presejala gmotna škoda, ki jo je morala trpeti zaradi majhnega števila naročnikov. Usoda prvemu slovenskemu časniku je bila odločena. Vodnik, ki je urejajoč „L. Novize“ postal l. 1798. profesor na gimnaziji, je nejevoljen odložil koncem l. 1800. časnikarsko pero z lakoničnim slovesom v poslednji številki: „V' prihodnim lejte ne bodo krainske novize vezh vendajane.“

Slovenščina v nemških časnikih pred Vodnikovimi „Lublanskimi Novizami.“

Kakor blesteč meteor so se prikazale „Lublanske Novize“ na slovenskem obzorju ter kmalu zopet zginile. Pred njimi je bila tema, za njimi tema.

Pred Vodnikovimi „Lub. Novizami“ je le redkokedaj švignila kaka slovenska iskra izpod nemškega pepela, ki so ga sipali na slovensko Ljubljano v njenem ozidju izhajajoči nemški časniki. K večjemu je zašlo vanje kako naznanilce, da je pri knjigarju Mihaelu Prombergerju blizu škofije ali pa pri Viljemu Henriku Kornu kaka slovenska knjiga na prodaj. Tako naznanja „Wöchentliches Kundschaftsblatt des Herzogthums Krain — auf das 1775ste Jahr,“ da se pri prvem knjigarju dobivajo te-le knjige: Goriupp (Franc.) Evangelški navuki, fa uffse Nedele inu Prasnike zeliga leita, 8 vo. 45 kr.*) — Sailer (Seb.) Marianske Kempensar, 12 mo. 10 kr.***) — Ruppig

*) Popolni od konca do kraja z razne velikosti majuskuli (samo za opomnjo: «Cum Licentia Superiorum» rabijo male črke) natisnjeni naslov knjigi slove: Zirkounu leitu | ali | evangelski | navuki | sa usse | nedele inu prasnike | zeliga leita, | poprei | na slovenski jesik ukup spisani | inu | per altariu naprei nesseni | od | zhasti uredniga gospuda | Francisca Xav. Goriuppa, | faimestra inu comissaria per Novi zirkvi | nad Zellam, gorishkiga firsta inu | shkoffa consistoriala. | Cum Licentia Superiorum. | (Dve usporedni črti.) Labaci, | Impensis Michaelis Promberger, | (Črta.) Anno M.DCC.LXX. 8°. Poleg naslovnega lista je slab lesorez predočujoč Zveličarja blagoslovljajočega in učečega otroke s podpisom: Catechismus | Catholicorum. Knjiga šteje str. XI nepag. + 448 + IV nepag. Konec: Labaci, Litteris Egerianis (v maj.) Posvečena je prvemu goriškemu nadškofu Karolu Mihaelu grofu Attems. Rdeči tisek v izvornem naslovu je označen tu z razprtimi črkami.

**) Popolni naslov tem prvim slovenskim «šmarnicam» je : MARIANSKE | KEMPENSAR, | ALI | DVOJE | BU-

(Casp.) ta Christufovimu terpleino posvezheni Post, fa sakdanski Premishluvainu, 8 vo. 45 kr.)*

Izza l. 1778. je izhajala pri Ignaciju Alojziju pl. Kleinmayru „Laibacher Zeitung“. Tudi ona je v svoji prilogi včasih omenjala, da je izšla kaka slovenska knjižica ter povedala, koliko da velja. V 8. številki l. 1784. je poročala, da so izšle najboljše molitve Pija VI. tudi v slovenskem jeziku ter da so jeden kr. cenejše, kakor nemške, ki so veljale 7 kr. Številki

KUVZE | OD | POSNEMANJA | MARIE DIVIZE | INU | MATERE BOSHJE | K' troshtu, inu duhovnemu gorijemanju tai | steh. katiri njih bodo bralli. | POPREJ SKUS | V. Z. P. BOSHTIANA SAILERJA | Pręmonstratenfarskega Chorarja v' Marh | talu Shvowske dufhelle po latinsku spisane, | fdej pak na kraynsku prepisane, | INU OD | P. MARKA OD S. ANTONA PADUANSK. | Ordna teh bosseh Augushtinarjov (szer Diskal | ceatov imęnuvaneh) per Zirqvi S. Jofhe | fa na velikih zestah vondane | (črta) S' PERPUSHENJAM TEH VIKSHEH (dve črti) V' LUBLANI, | Stiskane per Jann. Fridr. Egerju, Du | fhelnemu Buqvestiskavcu. | (črta na sredi črez dve četrtini strani) v' Lejtu 1769. 12 °, str. XXIV nepag + 167.

*) Popolni naslov: Ta Christusovimu Terpleinu posvečeni Post, za sakdansku premišluvaine Christusoviga ter pleina, inu tudi za naprei braine tem ludem z Latinskiga na Slovensku prestaulen na čast Christusoviga terpleina, inu smerti h' eni maiheni pomoči za tu naloženu naprei braine duhovskiga premišluvaina tem ludem inu h' dobrimu tem dušam od visoku častitiga Casparja Ruppnick, Feimeštra iz Commissarie Nove Cirkve zvunei Cella. Labaci. Impensis Mich. Promberger, A. 1773. 8°, 550. Glej J. Marn, Jezičnik XXII. str. 50, kjer je bohoričica zamenjana z gajico. L. 1773. je izšla 2. izdaja, prva je iz l. 1770.; glej dr. K. Glaser, Zgodovina slov. slovstva, I., str. 179.

41. istega letnika je bil pridejan naslovni list knjižice, katero je poslovenil po vladnem povelju. Jožef F a n t o n d e B r u n n, namreč: BUKUVZE | od | Shvinskih bolešni | sa | kmęteshke ludy. Od J a n n e s a G o t t l i e b a W o l f s t e i n a | s d r a v n i k a i n u r a n o z e l z a s h v i n f k i g a n a D u n e j u. (Vinjeta. Črta.) v' Lublani: se najde blizu Shkofye | per Mihelnu Prombergarju | Bukvarju 1784. 8°. V 47. številki pa stoji, da velja ta knjižica mehko vezana 7 kr.

Jeseni l. 1789. se je veselila Ljubljana sijajne zmage Lavdonove nad Turki pri Belem gradu (dne 9. vinotoka 1789). Tisto leto je izdajal tiskar Ignacij Merk nemško glasilo pod naslovom: Merkische Laibacherzeitung, ki je po tedanji šegi nemških časnikov vsak pot na prvem mestu prinašala kot motto kako nemško kitico. Radost radi dobljene zmage je Merkov časnik tako prevzela, da je 93. številko dne 21. listopada 1789 namesto z nemškim pričel s slovenskim, jako izvirnim verzom:

Shivite jenu pite
Lublani Lublanski Ludie
Vukajte, vekajte
Thu Laudonov vešelje.

Isti list je prinesel v 89. številki i. l. naznanilo, da se v Merkovi tiskarni ali pa v njegovem skladišču dobivajo na prodaj nove davčne knjižice v nemškem ali pa tudi v slovenskem jeziku. Knjigar Korn pa je ondaj prodajal „Shupanovo Mizko,“ die Feldmühle, eine Komödie in Krainerischen Sprache,

so nächstens zum Besten des Armeninstituts hier aufgeführt wird. Cena jej je bila 14 kr., kakor beremo v Merkovem časniku v soboto dne 19. grudna 1789 št. 101.

Pod tujo streho od l. 1800.—1843.

Dolg presledek malone 43 let je med Vodnikovimi in Bleiweisovimi „Novicami“. V tej mednoviški dobi si je morala slovenščina zavetja iskati pod tujo časniško streho. Kdor bo pisal zgodovino slovenskega časnikarstva, moral bode v poštev jemati tudi one redke inojezične časopise, ki so tam pa tam odstopali slovenščini kak prostorček. Naj navedemo tu nekatere črtice iz njih.

Uradni francoski list „Télégraphe officiel“ je objavil v 61. številki dne 31. malega srpana 1811 Vodnikovo veličastno odo, natisnjeno izprva za predgovorom „Pismenosti ali Gramatiki sa Perve Shole“: Iliria oshivlena“. Poleg stoji latinski prevod: „Illyria rediviva“. Dodana jako oduševljeno pisana opomnja urednikova svedoči, kako so cenili Francozje pesnika Vodnika. Isti list je v nemški izdaji l. 1813. (št. 51) naznanil „Slovar némshko-slovensko-latinski“, ki ga je namerjal izdati Vodnik.

Slovenščini so odpirali svoje predale neka teri nemški listi. L. 1804. je dobila Kleinmayerjeva „Laibacher Zeitung“ prilogo: „Laibacher Wochenblatt zum Nutzen und Ver-

gnügen“. Ta list se je pečal z domačo zgodovino, prinašal je životopise zaslužnih mož in leposlovno berilo. V prvih letnikih je priobčil v njem marsikatero slovstveno zanimivost profesor Ivan Anton Zupančič. Med ostalo gradivo se je včasih pomešala tudi kakšna slovenska drobtina. Dne 29. listopada 1814 je prinesla 45. številka Wochenblattova „Pesem. Ob flavnimu Godu Franzeta I. Eltraiharfkiga Zefarja, poleg vishe: Gott erhalte Franz den Kaiser, na godbo sloshene po Josephu Haydn: péta v Metliki 4. dan mefza Listopada 1814.“ „Laibacher Wochenblatt“, ki je razglasil že poprej tri nemške pesmi akademika Janeza Vessela, poklonil je v 24. številki l. 1818. Slovencem pesniški prvenec Vesela Koseskega: „Potashva — Sonnett“, pod katerim stoji podpis: Janes Vesél. „Potashvi“ je pridejan nemški prevod, ali, kakor sodi Levstik v Ljublj. Zvonu l. 504 — nemški izvirnik. V „Wochenblattu“ je izhajal baš tisto leto Vodnikov nemški spis: „Römische Denkmähler in Illyrien“. Iskreno priporoča urednik konec leta gojitev domoznanstva, med drugim pišoč: „Neutrudni starejšina domovinskega starinoslovja gospod prof. Vodnik bodi zgled v tem mlajšim talentom“.

Konec l. 1818 je nehal „Laibacher Wochenblatt“. „Ker pa ta list ni namenjen samo za mesto Ljubljano, nego za vso pokrajino, kateri stoji na čelu Ljubljana — piše uredništvo v 52. številki i. l. — ker bi baš s tem pridobila

njegova notranja vrednost, če se mu pridružijo sodelavci iz te ilirske pokrajine, zato naj se v prihodnje namesto „Laibacher Wochenblatt“ zove sploh „Illyrisches Blatt“ ter pod to tvrdko od blizu in daleč sprejema vse, kar je količkaj v zvezi z ilirskim imenom.“

Prekrščenec, ki je pod imenom „Illyrisches Blatt“ jel izhajati dne 1. prosinca 1819 v Ljubljani, je jako važen v slovenskem slovstvu. Pod njegovo gostoljubno streho je bila slovenščina popolnoma domača.

„Illyrisches Blatt“ 1827 št. 2. je prinesel prvo Prešernovo pesem: „Dekelzam“ s podpisom P. in s pridejanim nemškim prevodom. V tem listu je zagledal beli dan prvi Prešernov sonet: „Verh sonza feje sonzov zela zheda“, njegove prve gazele. Nemški „Illyrisches Blatt“ je bil poleg „Kranjske Čbelice“, nemške „Carniolije“, ki se je osnovala l. 1838. v Ljubljani ter je prinesla v III. letniku nemški sonet Prešernov, ponatisek njegove pesmi „Bog te obar“ in „Sgubleno vero“, in poznejših Bleiweisovih „Novic“ ono glasilo, v katerem je objavil naš pesniški prvak dr. Prešerin ogromno večino svojih slovenskih poezij. V tem časniku je priobčeval tudi nemške prevode svojih slovenskih pesmi, nemške izvirne sonete, ter izdal nemško žalostinko prijatelju Matiji Čopu. Še celo tedaj, ko so že izhajale „Novice“, ni se mogel odtrgati Prešerin od svojega nemškega glasila. Marnov Jezičnik XVIII., po katerem je posneta ta črtica o Prešernu,

natančno našteva vse, kar je natisnil „Illyrisches Blatt“ iz njegovega peresa. Za njegovega sotrudništva sta bila urednika „Ill. Bl.“ : Fran Ksav. Heinrich in Jean Laurent.

Poleg Prešerna so zalagali ta časopis tudi drugi slovenski pesniki in pisatelji s svojimi proizvodi. Omenjamo naj le Mihaela Kastelca, Matija Čopa in dr. Jak. Zupana. Poslednji je objavil nekaj prigodnic, l. 1832. pa v prilogi omenjenega lista bogato zbirko slovenskih pregovorov. „Illyrisches Blatt“ je bil tisti panj, iz katerega je izrojila l. 1830. „Kranjska Čbelica“. Pozneje sta mu bila zvesta podpornika Fr. Malavašič in Jožef Žemlja (Krajničan.)

V izvenredni prilogi ilirskega lista se je bojevala seveda v nemškem jeziku l. 1833. glasovita abcdna vojska, katere se je udeležil tudi Prešerin z znanim sonetom: „Apêl in zhévljar.“

V „Illyr. Blatt-u“ 1840 št. 50. se nahajata prvi na Kranjskem v gajici natisnjeni slovenski pesmi: Malavašičeva soneta z napisom: 1833 — 1840, v katerih opisuje omenjeni pod psevdonimom Prostoslav Milko skrivajoči se pesnik tedanji stan slovenskega slovstva. Kmalu potem se je odzval v 3. številki nastopnega letnika Malavašiču Jožef Žemlja ter v sonetu „Odziv iz Krajne“ radostno pozdravil novi pravopis. (Jezičnik ali Metelko v sl. slovstvu X., 53.)

Opisujoč Prešernovo sodelovanje pri nemških listih smo se dotaknili časnika, ki je bil krog l.

1840. poleg „Illyr. Blatta“ pribežališče slovenskim pesnikom. Zval se je: „Carniolia, Zeitschrift für Kunst, Wissenschaft und geselliges Leben“. Prešernovih prispevkov temu listu smo že omenili. Poleg teh se nahajajo v „Carniolijinih“ predalih tele slovenske pesmi: Rodoljuba Ledinskega*) nežna pesmica: „Slavulj in Roža“ z nemškim prevodom (1842. št. 1.) Mala vašičev sonet: Za visoki god Nj. c. kr. visokosti, prejasniga gospóda nadvojvode JOANA, 24. Rožicvéta 1842. (št. 16. i. 1.), in Cajetana Rudolfa Huebra „Zarfka na Krainkim“. „Carniolijo“ je nekaj časa urejeval Fran Hermann pl. Hermannsthal, potem pa Leopold Kordesch.

Ilirskemu listu podoben časnik je jel izhajati dne 1. malega srpana 1811 v Celovcu. To je bila „Carinthia,“**) ki je poleg leposlovja zlasti obdelovala koroško zgodovino. Izprva jo je urejeval Jarnikov prijatelj pesnik dr. Kumpf, potem dr. Jenull, izza l. 1815. pa S. M. Mayer. Že v 5. številki „Carinthije“ je zapel „koroški Vodnik“ Urban Jarnik za tedanji čas jako značilno pesem: „Na Slovence“, katerim kliče:

*) Rodoljub Ledinski je bil prav pesnik. Nekateri so ga imenovali Prešerna v duhovski obleki. Rokopis njegovih poezij hrani menda Slovenska Matica. Ali bi ne mogla le-ta posnemati Matice Hrvatske, ki zaporedoma izdaje zbrane spise starejših hrvaških pisateljev — ter razveseliti nas z zbranimi poezijami Rodoljuba Ledinskega.

**) J. Scheinigg, Urban Jarnik v «Kresu» IV., str. 40 in nasl. Namesto Bohoričevega pravopisa stoji v navedkih¹ z Jarnika gajica, kakor v «Kresu».

Tudi modrica slovenska
 Zvupa se perpevlati
 Njej priazna grata nemška,
 Sesterno per njej sedi.
 Zarja lepa se razliva
 Čez slovenji Goratan
 Zbuja dremanje častliva,
 Oznanuje svetli dan.
 Slava bode spet slovela,
 Ki Slovencem da ime;
 Po deželah se raznela,
 Perdobila češčenje!

Sedaj pa je drugače v Gorotanu! Minila je prijaznost nemške modrice. Ona noče biti slovenski sodeželanki sestra. Pred osemdesetimi leti je vladala lepa uzajemnost med nemškimi in slovenskimi pisatelji zbranimi krog „Carinthije“. Segala je tako daleč, da je nemški pesnik Fellingner,*) čegar oduševljenje za blagoglasni slovenski jezik je znano, oskrboval nemške prevode Jarnikovim pesmim, ta pa mu je prevajal njegove poezije na slovenski jezik. Tako je n. pr. prinesla „Carinthia“ l. 1813. poslovenjeni Fellingnerjevi pesmi: „Damon na Melito“ in „Življenja iskre“. Prva je dobila od neznanega skladatelja napev ter postala narodna. Jarnik je prevel tudi dr. Kumpfovo „Bližnjava Lube“ („Car.“ 1813). Izmed ostalih njegovih pesmi objavljenih v rečenem časniku omenjamo: Zvez-

*) Primeri A. Puczko, Joh. Fellingners Würdigung des krainischen Volkscharakters und Wertschätzung der slovenischen Sprache und Dichtung — v Mitth. d. Musealv. f. Krain, VIII. 19.

dišče, Danica, Arfe, Bučelica. Poleg Jarnika so prispevali „Carinthiji“: dr. Jernej Levičnik, dr. Jakob Zupan, Janez Cigler, Slomšek, Ahacel, poslednji trije s sestavki v nemškem jeziku.

„Carinthia“ je dobila l. 1818. tekmovalko: „Kärntnerische Zeitschrift“, ki je sprejela v svoj program: doneske h kulturi slovenskega jezika („Beiträge zur Cultur der slovenischen Sprache“). V III. tečaju l. 1821. jo je podprl Jarnik s prevodoma: „Fridolin ali hod k fužini“ in „Knez Habsburški“ (Šilerjev „Der Gang zum Eisenhammer“ in „Der Graf v. Habsburg“).

Celo v Gradcu sta se nahajala dva nemška časopisa, ki sta privoščila malo zavetja slovenščini. Leposlovni list „Der Aufmerksame“ je objavljal članke o slovenskih slovstvenih stvarih v nemškem jeziku. L. 1838. in 1839. je natisnil tudi nekaj „ilirskih“ in slovenskih pesmi Davorina Trstenjaka. Od l. 1834. je v Gradcu prihajala v obširnih zvezkih na svetlo: „Steiermärkische Zeitschrift“ (uredniki: dr. G. F. Schreiner, dr. Albert pl. Muchar, C. G. vitez pl. Leitner in A. Schrötter). L. 1837. je v IV. letnika l. zvezku priobčil v tem časniku Hijacint plem. Schulheim pod naslovom „Volkslieder der steiermärkischen Wenden“ nemški prevod slovenskih narodnih pesmi udetih zdolaj pod črto: 1. Der Abschied: Od ljube mam iti . . . 2. Die Braut Anjtschika:

Anjzhika po ganjki fhetala 3. Die drei Töchter: Mati je mela hzherke trí . . . katerim je dodal v 2. zvezku V. letnika rečenega časopisa še dve narodni pesmi: 1. Romance; Vtiza poje — vtiza poje V selenoj naranzhi 2. Die Geliebte. Ballada. Ljubesna: Stoji mi vertez lep . . .

Nekatere tiskovine iz mednoviške dobe.

V obseg naše razprave, kateri je namen zaznamenovati, kolikor je mogoče, vse pojave slovenskega jezika na časniškem polju, ne spada povsem to-le poglavje, posvečeno tiskaniam, ki so dohajale Slovencem o raznih prilikah, ne da bi se bile v isti obliki in pod istim naslovom o gotovih obrokih iznova prikazovale na dan. Ali zamolčati vendar ne smemo teh slovstvenih drobnosti, ker so bile v mednoviški dobi nekakšen nadomestek časnikom.

Znani so vojni uspehi Napoleona I. glede na našo domovino. Trikrat je moral odleteti iz nje avstrijski orel. Trikrat je zavihralo nad našo Slovenijo trojebarvno francosko bandero. Obojestranski vojskovodi so pošiljali o teh resnih prilikah našim prednikom slovenske vojne proklamacije*) — prevode francoskih oziroma

*) Generalov: Bernadotta in Frianta »oklizenji na Krajnze« iz l. 1797. je ponatisnil že Vodnik v »Lublanških Novizah« i. l. Vojno proklamacijo poveljnika notranjeavstrijski vojski barona Hiller-ja iz l. 1813. je objavil P. pl. Radics v »Lj. Zvonu« 1894. 56.

nemških izvirnikov pridejanih jim na prvem mestu.

Tudi vojna poročila so prihajala sem ter tja v dežel v slovenskem jeziku. Jedno tako poročilo,*) natisnjeno v majhni četverki, je shranjeno v župnem arhivu v Naklem na Gorenjskem. Obseg mu je ta-le:

Posebni List

Zefarfke svetlosti vilhi vojvoda Jannesa na Krainfke gospode ſtanove od imenitne frezhe per vojfki na Lafhkim.

Poglavitni Kwartier Sacile 17. dan mali-travna 1809. Po narviſhimu povèlu ſim s' mojmi vojfhaki 10. inu 11. dan tiga meſza vun ſhel zhes Pontabel, Cividale inu Gorizo na ravno forlanfko polje, inu ſim 13. dan s' majhinim délam do vode Taliamento perderel. Sovraſhnik ſe je zhes ta potok nasaj potegnil, de bi ſe s' ſvojmi ſadaj pridejozhimi trumami sdruſhil. To sdruſhenje ſe je ſgodilo 14 dan per meſtu Sacile; tako je imel Sovraſhnik pet divisionov na enim kupu.

Po nozhi ſhtirnajſtiga dneva grèm s' predno vojfko do Cordenona naprej, zela vojfka pride s' dnevam ſa menoſ. Sovraſhna predna voſka ſtoſi v' Portenone, velka vojfka pak med tukej inu Sacile per Fontana Fredda. V' tim ſtanu ſe ſazhne boj, ktir ſe je po krivavimu ruvanju ſkosi dva dni zlo na naſh dobizhik obernil.

*) Glej A. Dimitz, Geschichte Krains, IV. 270, kjer ſe nahaja izvirno nemſko poročilo viſjega vojvode Ivana, ne omenja pa ſe ſlovenski tu pouzeti prevod.

Namestni Kral je franzose vodil; konez boja je bil sa naf tako frezhen, de se franzos ni mogel sa vodo Livenzo vftavit, ampak de je s' vfo naglizo sa potok Piave beshal. Vjeli smo jih do sdaj zhes fheft tavshent, inu jih fhe smiram vezh dobivajo. med timi fta Generala Paze inu Bressan.

Mertvih inu ranenih franzoso je fhe veliko vezh; dobili smo fheftnajft Shtukov inu tri Adlerje.

Nashi vojshaki so vse sturili, kar so narbolshi soldatje v' ftanu sturiti, inu so zhaftito premagali, deslih so tesko hojo skusi gore inu grape preftali. So bili tako serzhni v' boju, kakor poterpeshlivi inu ftanovitni v' poterplenju truda. — Tako pifhe Prinz Jannes . . .“

O raznih slavnostih, zlasti dinastiških, so natiskavali pesmi prigodnice ter jih razdelevali med narod. Naj uzamemo v misel le nekatere!

Dne 30. malega travna 1809 je bila blagoslovljena v Ljubljani zastava kranjskih bramborcev. Oduševljenje za domovino, kateri se je že tretjič bližal Francoz, pouzdignila je na posamičnih listih nameščena „Pesim Krajnskih Bramborcov,“ ponatisnjena v „Lj. Zvonu“ 1889, str. 447, kjer se pripisuje Val. Vodniku.

Jedna izmed najpomembnejših slavnosti, kar se jih je kdaj slavilo na slovenski zemlji, vršila se je v Ljubljani dne 10., 11. in 12. malega srpana 1814. To je bil „mirov god“. Naši dedje so se radovali, da so zopet prišli

pod staro avstrijsko žezlo. Drugi slavnostni dan so priredili velikansko narodno veselico na Barju, kamor so se peljali po Ljubljani na ukusno ozaljšanih ladjah. Sodelovali so otroci iz meščanskih krogov, ki so prejeli tedaj vsak po jeden zelen svilnat trak z zlato tiskanim napisom: „Pobizhi punzhike, Pulte marjetize“ i. t. d. Takisto so dobili sodelujoči kmečki mladeniči in dekleta iz rok baronice Lattermannovke svilnat rdeč ali zelen trak, na katerem je stala pesem: „Zefarja sta vgnala Hud vojskine kriki“ (Lj. Zv. 1885, Fr. Levec: Vodnikovi pesmi „Premaga“ in „Mirov god“ str. 418.) Navedeni pesmici so razdali med udeležence veselice natisnjene na pol pole papirja v mali četverki. Prvi stoji na čelu ta-le naslov. Lied | in der Landessprache | zum Friedensfeste in Krain | am 11. July 1814. | (Gedruckt auf die Schleifen der tanzenden Jünglinge und Mädchen.) Pod slovenskim tekstom: „Zefarja sta vgnala . . .“ je ime pesnikovo: Vodnik, pod uzporednim nemškim prevodom:

Die Herscher haben die wilde Lust
Des argen Kriegs gehemmt,
Und der Franzosen wogend Reich
Ins alte Bett gedämmt. i. t. d.

pa stoji črka Z. (morda Zois). Nad drugo pesmico na nasprotni strani je isti napis: Lied. . 1814, samo opomnja je drugačna: (Gedruckt auf die Schleifen der ein Ballet tanzenden Kleinen). Tudi pod to pesmico. „Pobizhi, Punzhike“ . . . je podpisan Vodnik. Pod nemškim prevodom:

Holde Knaben, zarte Mädchen
 Pflücket kleine Masslieben,
 Goldblümchen, Glockenblümchen
 Heute ist das Friedensfest! i t. d.

ni nobenega znaka, pač pa se nahajajo zdolaj nekatera pojasnila.

Naša slovenska prestolnica je bila posebna ljubljenska cesarja Franca in njegove soproge Karoline. „On Iblano vedno salpha“, poje o njem pesem, ki se je jednako poprej omenjenim na posameznih listih v mali četverki natisnjena razglasila med našimi predniki l. 1829. Jeden izvod te tiskanice hrani pisalec teh vrstic. Naslov se jej glasi takole: PESEM | o godu rojstva nafhiga fvitliga | Zefarja | FRANZA I. INO KAROLINE | nafhe fvitile Zefarize | peta | v Iblani na strelifhu 11. fvizhana 1829. Malo okrajšana je natisnjena tudi v „Illyrisches Bl.“ 1829 št. 7. Pod njo stojita črki S. (upan) in K. (astelic).

Pogostoma je prihajala cesarska dvojica sem doli na jug med zveste Ljubljance. O njenem prihodu je vsakokrat izšla kaka slavnostna pesem tudi v slovenskem jeziku.

Pesnika prigodnika sta bila večinoma dr. Jakob Zupan in Mihael Kastelic. Ko so poleg zidanega mostu odkrivali spomenik, marmornat obelisk, cesarju Francu v znak hvaležnosti za osuševanje barja, zapel je Kastelic: „Pesem | fvitlimu Zefarju | Franzu I | nafhimu preljudesnivimu Ozhetu, | peta | v' Prulah per snamnju | 17. velkiga Serpana 1829.“ |: Vénze Iblana spleta,

raja . . ., na drugi strani je natisnjen nemški prevod s črkama M. K.

Oduševljen dinastiški pesnik je bil dr. Jakob Zupan. Njegove prigodnice so se razšle v tisoč in tisoč izvodih med narod. Njegov je osem kitic obsegajoči slavospev: „Franzu I. | Titu svojimu | Hvaleshna Emona:

«Kdo more ifhteti
Ozhetne dari?
Kdo vredno sapéti
Kaj meni deli? . . .

Tej pesmi je pridružil na drugi strani natisnjeno daljšo prigodnico: „Franzu I. | našhimu svitlimu Zefarju, | ozhetu iblanskimu | in | Karolini, našhi svitli Zefarizi, | o petimu prihodu | v' | Ilirijo.“ |

Takisto je poslavil šesti prihod cesarjev v Ljubljano l. 1832. Teh pesmi se je jako mnogo razdalo med ljudi. V ljubljanskem muzeju se nahajajo v mnogih ponatiskih.

Bolesti o smrti cesarja Franca je dal duška C. Hueber z žalospevom: „Carniolia | per | mertvini Franza perviga Tita | svojiga | v' | Aemoni. | Speval 12. Sufhza 1835 M. E. d. | C. Hueber. | V Novimu Meistu 1837. | Natisnila Maria Tandler. Temu delcu je geslo:

»Carnia sala,
Vlak let jokala;
Donashen bo dan.

Tu bođi zabeležena še jedna zanimiva tiskanica — pesem natisnjena v Novem mestu pri

Henriku Viljemu Tandlerju. Pesnik ni podpisan, toda vsaka druga beseda razodeva drja Jakoba Zupana. On opeva v slovenskem in v nemškem jeziku obnovenje novomeškega kapitula. Naslov temu spevu je: Lik Noviga Mesta | O | Volkkerfji Sborā | svoje fare. („Neustadt's Jubellied bei Herstellung des Capitels seiner Pfarrkirche“). Prva izmed šestih kitic slove:

Berdo vojvoda Rudolfa
 Avstrijanfkiga slavim,
 Vladika Antona Volfa
 S Franzam, sopet sbor. vezhnim.

Pesnik se ozira nazaj na dobo francoske invazije, ko je Marmont zatrl kapitul, omenja požara bližnjega Bršljina, ustaje Kočevcev ter naposled izpodbuja prošta in korarje, naj hvalijo Boga, da so minili žalostni časi. Pesmi ni dodana letnica. Bržkone je iz leta 1831., ko je bil kapitul dne 25. kimalca iznova ustanovljen. (gl. I. Vrhovec, Zg. Novega mesta, str. 218.) —

Kakor že poprej za Marije Terezije in cesarja Jožefa II. so izhajala tudi v tej dobi razna uradna oznanila, razglasi, patentī in redi v slovenščini. Kajpada stoji gotovo vselej poleg nje nemščina, včasih celo tudi laščina.

Tiskovine s slovenskimi uradnimi objavami, ohranjene iz francoske dobe, svedočijo, da je tudi tuji premagalec spoštoval naš jezik. V francoskem, nemškem in slovenskem jeziku so razglašali francoski sodniki razsodbe, n. pr. sodbo o trojanskih zatožencih, natisnjeno v 600 izvodih

(gl. Lj. Zvon 1887, str. 547), potem: Obsojenje | Joshefa Beslaja (Shufhtarja) | k' smerti, ino Gregorja Kremisa | V' shelesje." (Dež. muzej.)

Ko se je po odhodu Francozov zopet obnovila stara deželna ustava, izšel je dne 29. velikega srpana 1818. kranjski deželni statut potrjen od cesarja tudi v slovenskem jeziku.

Uradne spise sta v tej dobi prevajala Vodnik in Metelko. Dokaj tega blaga navaja dr. Karol Glaser v Zgodovini slovenskega slovstva, II. 90—92.

Rodoljubi skušajo ustanoviti slovensk časnik.

Skoraj četrt stoletja je minilo, odkar so zamrle Vodnikove „Lublanske Novize“, pa do prvega poskusa, da bi se zopet osnoval slovensk časopis.

L. 1824. se je spočenjal v Ljubljani tednik „Slavinja“. Dopisi Jarnikovi in Slomškovi profesorju Metelku nam osvetljujejo pravec, ki bi ga imela „Slavinja“. „Prva in najpotrebniša reč je slovenski časnik, ki ga Ljubljančani mislite dajati na svetlo, da se prime zboljšani črkopis in po času ljudstvo pripravlja, da se bode moglo vdeleževati koristnih ved, ki se po njem imajo razširjati“, pisal je gori omenjenemu slovničarju Jarnik (Jezičnik IX. 23). On je radostno pozdravil Metelkovo „Lehrgebäude der slow. Sprache“, prisvojil si njeno pisavo ter zložil za novi časopis pesem „Ostrovica“. Slomšku, ki je l. 1824. kot semeniški duhovnik

celovškimi bogoslovcem razlagal slovenščino ter poloma dobival izpod tiska prihajajočo Metelkovo slovnico, pravil je Burger, ko je bil v Ljubljani, da se snuje slovensk časnik. „Ko sva bila prvokrat skupaj z g. Jarnikom — piše Slomšek Metelku — in sem mu pravil o časniku ter ga prosil, naj tudi on po svoje pomaga, je ves vesel obetal ter velel ljubljanskim rodoljubom slovanskim povedati, da je pred nekaj leti že to svojo željo razodel bil čast. g. prof. Jakobu Zupanu, naj se ustanovi tak slovensk časopis. Sicer mi je g. Stupica v svojem poslednjem pismu podrl skoro vse upanje, da vzide nam časnik; pošljem Vam vendar te dve pesmi, po Vaši želji in po svoji obljubi, pa si naj izprosim za to tudi „Krajnas dona gratis data“. Ako vendar časnik vzide, dopisovala bi vanj po moči skoraj ter sprejemala ga tudi Koroška in Štajarska“. (Jezičnik IX. 16.)

Ko je Vodnik izdajal „Lublanske Novize“, spale so še slovenske pokrajine. Od nikoder ni dobil odziva. Zdaj pa prihaja iz najbolj ogrožene slovenske dežele — iz Gorotana — v Ljubljano uzpodbudek bodreč ondotne rodoljube, naj se lotijo slovenskega časnika. Od onod mu prihaja prvi prispevek.

Neugodne slutnje, ki jih izraža Slomšek v navedenem pismu, so se obistinile. Slovenski tednik „Slavinja“ ni prišel na svetlo. Prošnja tedanjega kaznilniškega kurata na ljubljanskem Gradu Janeza Ciglerja, duhovnika v p. Ksa-

verija pl. Andriolija in kamniškega kape-
lana Ignacija Holzapfla na deželno vlado
v Ljubljani, da bi smeli izdajati omenjeni list,
bila je odbita. Dotično prepoved je izdalo poli-
cijsko ministerstvo dne 1. prosinca 1825. Uzrok
zabranitvi „Slavinje“ je bila reakcijska mora,
ki je ondaj tlačila vso Evropo, njeno težo je
morala čutiti tudi uzbujajoča se Slovenija. Ne-
posreden povod prepovedi pa je dala kvalifika-
cija, ki jo je bil sporočil ljubljanski škof Anton
Alojzij Wolf ob imenovanih gospodih vladi, me-
neč, da se jim z moralnega in politiškega sta-
lišča ne more sicer nič očitati, da pa nimajo
potrebni vednosti, ki bi jih usposabljale za iz-
dajanje takega časnika. (J. Lego v „Ljubljanskem
Zvonu“ 1886, 316.) —

Dvanajst let pozneje. — Na graškem šeta-
lišču se sprehajajo trije slovenski dijaki. Nena-
vadno razuneti so. Slovanska ideja je tista os,
krog katere se suče njihov pogovor. Veselé se
književnega napredka bratov Rusov in Poljakov,
Čehov in Hrvatov. Povsod se obdeluje narodno
polje, samo na Slovenskem gospoduje grobni
mir. Ta misel jih teži.

„Kje si nam zaostala, Slovenija, jedina hči
našega vročega zaupanja?“ vzdihne jeden iz-
med njih.

„Na Hrvaškem izhajata dva časnika, Slo-
venija pa nima lista, ki bi dramil njene sinove.
Celo „Kranjske Čbelice“ ni več na dan,“ meni
drugi.

„Mesto nje pošljimo kaj drugega Slovincem, pošljimo jim list, ki bo želeče oči naših Slovencev vodil za sabo. Pošljimo jim „Metuljčka“! meni tretji tovariš.

„Da, „Metuljčka“, zlatoperotnega ljubčka rož!“ uzkliknejo mladi rodoljubi: Stanko Vraz, Miklošič in Trstenjak.

„Ti mu daš usta, — veli Miklošič Vrazu — Trstenjak noge, jaz drugo truplo, dr. Prešerin nam mora poslati peroti; metulj je gotov; ali kje je solnce, ki bi ga oživilo? Kje so novci za tiskanje? zakaj tega niti knjigar Ferštel niti kdo drugi ne uzame v zalogo. Brez novcev ne opravimo nič.“

„Jaz dam pet rajniških“, ogласi se jeden izmed tovarišev.

„Jaz deset, jaz deset“, hitita druga dva.

„Ne dam se vama v sramoto, jaz tudi deset!“ popravlja prvi svojo obljubo.

„Dobro, zdaj imamo trideset rajniških; koliko pa velja tiskanje?“

„Šestdeset!“

„Dobro. Kdo bi utegnil še pristopiti?“ Spomnijo se rodoljubov: dr. Kočevarja, Matijašiča, Muršeca, davčnega kontrolorja Dominkoša; tega so si izbrali za blagajnika. Dne 2 malega travna 1837 je pismeno poprosil Vraz drja. Prešerna, da bi stopil v kolo „Metuljčkovih“ sotrudnikov, „da se ne bo treba „Čbelici“ sramovati svojega tekmeca.“ Pozneje je pisal Muršecu, naj mu pošlje kako

pesem za omenjeni list; prosi ga, naj nabira naročnike; naznanja mu, da ima že dovolj gradiva za prvi zvezek.

Z „Metuljčkom“ so namerjali dati prej omenjeni rodoljubi Slovincem leposloven časopis, ki bi bil prinašal pesmi in sestavke v prozi. Obleči so ga hoteli v novo češkoilirsko črkopisno obleko Gajevo, zoper katero pa je ugovarjal Miklošič, ki se je strastno držal bohoričice. Vsi so bili jedini v tem, da naj se novi list izdaje v štajarski slovenščini, katera je bližja hrvaščini, nego kranjska slovenščina. (A. Fekonja, Stanko Vraz, pesnik in pisatelj slovenski, v „Kresu“ III. 613—616).

„Metuljčka“ ni bilo na dan. Njegove predrojtvene smrti je najbrže kriv prestop Stanka Vraza k Ilircem spomladi l. 1837. —

L. 1838. je øsnoval urednik nemške „Carniolije“ Leopold Kordesch slovensk politiški časnik „Kranjske novize“. katerim je namerjal dodajati slovstven list „Soro.“ Deželna vlada je poročala o tem dvorskemu policijskemu uradu, pri katerem pa ni našlo rečeno podjetje milosti. Dr. Prešerin je pisal o tej stvari Stanku Vrazu (Letopis Matice slov. 1877, 163) dvomeč, da bi mogle uspevati „Kranjske novize“, češ, Kordesch in njegovi sotrudniki niso doslej vsi skupaj menda niti jedne strani spisali po slovensko ali po ilirsko. Če bi pa bilo le količkaj upanja, da si opomore s tem slovensko slovstvo, obeta, da bo rad podpiral omenjeni časnik.

Takisto bezuspešna je bila prošnja ljubljanskega tiskarja Jožefa Blaznika in nekaterih tovarišev l. 1841., da bi smeli izdajati slovensk časnik. Toda Blaznik ni odnehal. Obrnil se je do obrtnega društva in pozneje do c. kr. kmetijske družbe. Šele 10. dne svečana l. 1843. je došlo dovoljenje, da sme izhajati slovensk časnik — „Novice.“ (Novice 1867, l. 46; N. 1893 l. 27.)

„Novice“ oživljene.

Dne 5. malega srpana 1843 so oživele „Novice“ pod naslovom: Kmetijske in rokodelske novize. Na svetlobo dane od z. k. kmetijske družbe.“ Nad njimi razširja perotnici cesarski orel, pod katerim je grb kranjske dežele. Ob njem se v lepem skladu vrste znaki kmetijstva in obrtnosti.

Po dolgem malodane 43letnem premolku se je jelo zopet nadaljevati delo, ki ga je bil l. 1797. pričel Valentin Vodnik. Kaj je vzrok, da so oživele „Novice“? Iz groba jih je priklicala preosnova c. kr. kranjske kmetijske družbe in slovanski prepород.

Za pouzdigo poljedelstva na Kranjskem se je osnovala l. 1767. v Ljubljani kmetijska družba. Ukrenila je marsikaj dobrega, ali njen upliv ni segal v narod. Slovenski kmet je tičal v nevednosti; neznani so mu bili izumi, ki so po drugod zboljševali in pospeševali poljedelstvo; on niti sanjal ni o kakem napredku, nego se je,

obdeluje svojo rodno zemljo, trdo držal odrvenelih pravil, katera je prejel od svojih dedov. Kmetijska družba je skrbela za pouk kmeta z raznimi strokovnimi spisi. Objavila je tudi par slovenskih del: Pirčevega „Kranjskega vrtnarja“ 1823. in „Kratek poduk sviloprejke in murve rediti“ 1841.; ali večina njenih publikacij je bila nemška. Nemška je bila njena „zbirka koristnih nauk“ v minulem stoletju. Pod njenim uplivom je izhajal l. 1775. gospodarsk časnik: „Wöchentliches Kundschaftsblatt des Herzogthums Krain“, v nemškem jeziku. Pozneje je izdajala svoje nemške letopise. K njenim shodom je prihajala do malega sama gospoda. (Zgodovinske črtice c. kr. kmetijske družbe na Kranjskem 1867.)

L. 1836. se je udeležil velikega zбора kmetijske družbe v Ljubljani višji vojvoda Ivan, ki je presenetil zbrano gospodo z grajo očitajoč, „da ni navzočnega pri zboru tistega, za katerega je osnovana družba, da ni navzočnega kmeta.“ Na to struno je udaril veliki pospeševalec kmetijstva in obrti višji vojvoda Ivan iznova l. 1843., opominjaje družbine načelnike: „Dokler ne pridobite zase kmeta, ne bode družba ničesar koristila deželi; častni posli vam malo pomagajo.“ (J. Apih, Slovenci in 1848. leto str. 32.)

L. 1843. se začenja novo poglavje v delovanju naša kmetijske družbe, ona je postala res kmetijska. Mesto kamena je jela dajati kmetu

kruha. Osnovala je slovenske „Novice“, katerim je bil v prvi vrsti namen: „poduk in napeljevanje kmetvavzov in obertnikov ali rokodelcov li svoj ltan kolikor je mogozhe sboljfhati.“

Kar se ni posrečilo posamičnim rodoljubom l. 1824., 1837. 1838, in 1841., to je dosegla kmetijska družba. Ustanovila je slovenski časnik. Seveda bi bila tudi njena namera splavala po vodi, ko bi se ne bil potegnil zanjo v visokih krogih omenjeni višji vojvoda, ki je že l. 1809. bivajoč v Ljubljani pokazal svojo ljubezen do našega jezika obžaluje, da mu ni vešč. On je tudi Šmigoca uzpodbudil, da je spisal l. 1812. slovensko slovnico. —

Na severu in na jugu se je zlasti v tretjem in četrtem desetletju tega stoletja vršil slovanski prepород. Za slovanske idejale se je oduševljala zlasti vseučiliška mladina. Iz roke v roko je šla tedaj Kolarjeva „Slavy dcera“, njegova knjižica o slovanski uzajemnosti. Na vseučiliščih so si ustvarjali mladi rodoljubi načrte, katere so namerjali oživotvoriti, kadar nastopijo delovanje v domovini. Jeden izmed teh mladih mož se je vrnil l. 1843. z Dunaja v Ljubljano, kjer je postal profesor zdravilstva in tajnik c. kr. kmetijske družbe. To je bil dr. Janez Bleiweis. V domovini je našel mnogo sorodnih si duhov. Tu je deloval slavni pevec dr. Prešerin in ž njim lepa vrsta mož, ki so že marsikaj storili za razvoj slovenskega jezika. Rodoljubno naudušenje so unemali na Kranjskem

zlasti nekdanji dijaki karlovške gimnazije: Lovro Pintar, Janez Potočnik, Anton Žakelj (Rodoljub Ledinski), Luka Jeran in drugi. Prinesli so seboj iz Hrvatske domovinski ogenj, ki ga je netil tamkaj dr. Ljudevit Gajs s svojima časopisoma: z „Novinami“ in z „Danico“, ter komaj čakali, da se dvigne tudi na Slovenskem ognjišče, odkodar bi se širil rodoljubni žar.

Tako rodoljubno ognjišče so postale „Novice“, „v red devane od Dohtarja Janeza Bleiweisa.“ Pod uplivom slovanskega preporoda so prouzročile slovenski preporod.

Težavno je bilo stališče njih urednika ali „uzhrednika“, kakor se je izprva podpisaval dr. Janez Bleiweis. Vsak korak njegov je opazovalo srpogledo oko državnega cenzorja. V poznejših letih je pripovedoval dr. Bleiweis svojemu sošolcu in prijatelju rajnemu nakelskemu župniku Antonu Zarniku, kako je premišljal in premišljal tedaj, ko je prvokrat rabil izraz „slovenski“ jezik, „slovensko“ ljudstvo mesto kranjskega, katerega se je posluževal v prvih številkah „Novic“.

Kako je sprejel slovenski narod „Novice“? „Radostni so bili Slovani slišoč veličja božja v svojem jeziku“, pripomnil je stari letopisec opisujoč pojav sv. Cirila in Metoda med zapadnimi Slovani. Podobna radost, če smemo primerjati sveto s posvetnim, prešinjala je naše očete, ko jim je podal dr. Janez Bleiweis l. 1843. časnik v njihovem jeziku. „S vefeljam na snanje

damo, — stoji z očitnejšimi črkami natisnjeno že 4. številki „Novic“ na čelu — de se je sgo-dilo, kar smo vofhili: namrezh de so te novize ne famo v nafhi deshêli, ampak tudi na Shta-jerfskim, Korofhkim, Gorifhkim, Tershafhkim, Horvafhkim in zló v Dalmazii veliko prijatlov nafhle.“ Kot danico napovedujočo boljšo bo-dočnost jih pozdravlja K r á j n i č a n (Jožef Žemlja) v 10. številki „Novic“ pojoč:

Dolgo vfi Slovénzi hrepeneli
Po sheljeni tēbi so vodnizi,
Mefze, tjedne, dneve, ure shteli, —
Up svoj fpolnjen vidijo v refnizi.

„Jék novic od pokrajne“ jim je poslal Bernard Tomšič, pozdravili so jih v unetih dopisih Anton Krempeľ, Matija Majar in celo Jernej Kopitar z Dunaja. Od tedna do tedna so čedalje bolj prodirale „Novice“ med narod. Dne 2. velikega travna 1814 je mogel njihov urednik velikemu zboru kmetijske družbe poročati, „de she 1062 deleshnikov po vfih flavijanfskih deshêlah imajo.“ Precej prvo leto je bilo zbranih krog „Novic“ več, nego trideset pisateljev.

Bleiweisove „Novice“ so izvršile to, kar niso mogle izpolniti Vodnikove „Lublānske No-vize“. Bile so prva kmetijska, politiška in slovstvena šola slovenskemu narodu.

Njihove uspehe morejo prav ceniti le tisti že jako redki mednamci, ki pomnijo bedno stanje slovenstva pred l. 1843. Naš jezik je bil tedaj

izključen iz šol in iz uradov. V meščanskih krogih je vladala tujščina. Slovenec se ni zavedal svoje celokupnosti. Brat ni poznal brata, ni mu smel preko tesnih deželnih mejá seči v roko. O slovanski uzajemnosti so sanjali le redki rodoljubi. Slovstvo je bilo še v povojih. Slovenske knjige niso imele jednotnega jezika. Kranjski Slovenec je pišoč zavijal po svoje, koroški, štajarski in primorski pa tudi po svoje. „Novice“ so največ pripomogle, da so se temeljito predrugačile dotedanje žalostne razmere. One so zbudile narod ter ga privele k samospoznanju. Z „Novicami“ se pričinja nova doba našega slovstva. Ni je slovstvene stroke, ki bi je ne bile obdelovale „Novice“, ni ga starejšega pisatelja, ki bi jim ne bil sotrudnik. One so nam ustvarile sedanji jednotni slovenski slovstveni jezik. One so nam ga otele tedaj, ko so ga hoteli nekateri pisatelji nadomestiti z neko slovansko mešanico; hkrati pa so se trudile, da smo se približali našim južnim bratom, ker so polagoma uvajale novi Gajev pravopis. (Fr. Levec, Dr. Janez Bleiweis v „Slovenskih Večernicah“ XXXV. 8—12.)

Kako so dosegle „Novice“ tako lepe uspehe? Njihov urednik je bil moder krmar male slovenske ladjice, ki se je izročila valovom dne 5. malega srpana 1843. On jo je znal varovati ostrih čerí in nevarnih krnic, da se ni razbila in ne potopila. Takoj izprva je vabil svoje drage Slovence „k sloshenju, po-

mirenju, sjedinjenju“. Dosegel je z „Novicami“ tako krasne uspehe, ker ga je vodila mržnja „do vsaciga prepira“ in torej tudi „do vsaciga vročinskiga pisanja,“ ki vanj napeljuje.

Sloga naših prednikov zbranih krog Bleiweisovih „Novic“ je zidala Slovenijo, sedaj pa jo ugonablja naša nesloga.

Slovenski časniki od l. 1797. — 1897.

Seme, ki sta ga usejala Valentin Vodnik in dr. Janez Bleiweis, rodilo je več nego stoteren sad.

V stoletni dobi, ki se pričinja s pojavljenjem „Lublankih Noviz“, pa do današnjih dni je izhajalo 142⁷ slovenskih časnikov, izmed katerih jih izhaja še sedaj 50⁷ za majhni slovenski narod zares ogromno število! L. 1857. so imeli vsi avstrijski Slovani vkupe 37 časopisov, sedaj jih imamo samo mi Slovenci pol stotine.

Ne mislimo tu opisavati razvoja slovenskega časništva, njegovih solnčnih in senčnih strani — o tem je izšel l. 1884. v listku „Slovenskega Naroda“ temeljiti spis „Časnikarstvo in naši časniki“, sp. * * *. Stat nominis umbra — podatki hočemo tu le pregled vseh dosedaj izešlih slovenskih časnikov, razvrščenih po posamičnih strokah.

O tej priliki nam ni moči zamolčati želje, naj bi rodoljubi nabirali starejše slovenske časnike, ki se morda še nahajajo sem ter tam, ter

jih pošiljali muzejski knjižnici v ljubljanskem Rudolfišču ali pa „Slovenski Matici“. Morda bi se mogla kdaj napraviti izložba vseh slovenskih časnikov. Kako zanimiva bi bila taka izložba! Kako malo jih je med nami, katerim bi bile kdaj prišle navzoči „Lublanfke Novize“, „Slovenija“, „Pravi Slovenec“, „Slovenska Bčela“? Malokdo izmed mlajših Slovencev je bil tako srečen, da je uzrl najuzornejši politiški list, kar se jih je kdaj pisalo v slovenskem jeziku, namreč Levstikov „Naprej“. Popolnoma neznan mi je bil prijazen obraz nekdanjega celovškega Einšpielerjevega „Slovenca“, dokler si nisem ne davno po naključju prisvojil nekaj njegovih številk iz zapuščine pokojnega kanonika Luke Jerana. Kako redek je Pogačarjev „Slovenski cerkveni časopis“!

I. Politiški časniki.

„Lublanfke Novize“ od l. 1797 do 1800; do malega srpana 1798 so izhajale dvakrat, potem jedenkrat na teden.

„Kmetijfke in rokodelfke novize“ od 5. dne malega srpana 1843. do sedaj. Izprva vsako sredo, na polovici pole 4°, od l. 1852. do 1858. po dvakrat na teden, od tedaj po jedenkrat. Naslov se jim je parkrat nekoliko izpremenil; zvale so se: Novice kmetijskih, rokodelnih in narodskih reči (1849), Novice gospodarske, obertnijske in národске. (1856), **Novice** *) gospodarske,

*) Debeleje tiskani časniki še izhajajo

obertniške in narodne (1868), kakoršen naslov jih še sedaj diči. Uredniki: dr. Janez Bleiweis, Janez Murnik, Jožef Gole, zopet Janez Murnik, Alojzij Majer, Gustav Pirc, Avgust Pucihar. Izdajala jih je kranjska kmetijska družba do l. 1850. (list 16.) Založnik: Jožef Blaznik, sedaj njegovi nasledniki. V „Dokladnem listu“ in pozneje v „Oglasniku“ so prinašale „Novice“ razglase in inserate. V prvi dobi so podajale naročnikom marsikako književno prilogo: l. 1848. Zlato vas (prevod Malavašičev) in Divico Orleansko, l. 1849. Mesinsko nevesto, l. 1850. Začasno srenjsko postavo in Sporočilo vinorednikom, l. 1855. in 1856. Vrtovčevo Občno povestnico, l. 1868. Mazepa Jovana.

„Slovenske Novine“ v Celju; 1. številka je izšla dne 15. rožnika 1848. Izhajale so po jedenkrat na teden ter nehale še istega leta.

„Slovenija“ v Ljubljani od 4. dne malega srpana 1848 do 29. sušca 1850; dvakrat na teden; urednik: Matevž Cigale; založnik: Jožef Blaznik.

„Celjske Novine“ od l. 1849. do 1851; urednik: Valentin Konšek; založnik J. K. Jeretin.

„Ljubljanski Časnik“, prvi slovenski uradni list, od dne 2. malega travna 1850 do konca l. 1852.; vsak teden dvakrat; urednika: izprva Blaž Potočnik, pozneje Dragotin Melcer; založnik: Jožef Blaznik.

„Naprej“ od 2. dne prosinca 1863 do 29. dne kimalca istega leta, vkupe 78 številk; izhajal vsak torek in petek; urednik: Miroslav Vilhar, prvi podpornik: Fr. Levstik.

„Slovenec“ v Celovcu od l. 1865. do 1867; dvakrat na teden; lastnik: Andrej Einšpieler, izdatelj in odgovorni urednik: J. E. Božič.

„Ilirski Primorjan“, podučiven, omikaven in kratkočasen list za slovensko ljudstvo, v Trstu l. 1866. dvakrat na mesec; izdatelj in odgovorni urednik Ivan Piano pri sv. Ivanu v Vrdéli; glavni sotrudnik: F. Cegnar; naslednje leto se je prekrstil v

„Primorca“, političen, podučen i kratkočasen list. Izhajal je v Trstu po dvakrat na mesec od l. 1867. do konca malega srpana 1869. L. 1868. je prihajal vsak teden na dan. Urednik: Vekoslav Raič. Lastnik: Ivan Piano. Fol.

„Tržaški Ljudomil“, političen, učiven in kratkočasen. Urednik: J. Godina, c. kr. kam. komisar v Trstu. Prihajal je l. 1866. po dvakrat na mesec na svetlo.

„Domovina“, 1867 do 1869 v Gorici. Lastnik: Andrej Marušič. Izhajala je vsak teden jedenkrat na pol pole. 4°.

„Slovenski Gospodar“, 1867 do sedaj. Podučiven list za slovensko ljudstvo. Do drugega polletja 1871 mu je bil založnik in urednik dr. Matija Prelog, potem ga je sprejelo v zalogo katoliško tiskovno društvo v Mariboru; urejevali so ga na to: dr. Jožef Ulaga, dr. Lavoslav Gregorec, dr. Ivan Mlakar. Od l. 1879. do 1893. je prinašal po dve prilogi: Gospodarstveno prilogo štajarske kmetijske družbe in Cerkveno prilogo katoliškega tiskovnega društva. 4°.

„Slovenski Narod“, 1868 do danes. Prvi list je izšel v Mariboru dne 2. malega travna 1868. Dne 6. vinotoka 1872 se je preselil v Ljubljano. Prvih pet let je izhajal po trikrat na teden, z l. 1873. pa je postal dnevnik. Uredniki: Anton Tomšič, Josip Jurčič, Ivan Železnikar, dr. Ivan Tavčar, dr. Danilo Majaron, Josip Noll. Lastnik izprva dr. Jožef Vošnjak, potem Rapoc in drugi, izza l. 1872. „Narodna tiskarna“. Fol.

„Jadranska Zarja“. Političen, podučiven in kratkočasen list. Od meseca kimalca 1869 do 10. malega srpana 1870 izhajal v Trstu po dvakrat na mesec. Lastnik G. M. Martelanec. 4°.

„Slovenska Lipa“ 1870 do 1871 je zagovarjala na Dunaju dvakrat v mesecu federalistiška načela.

„Slobodni Slovenec“ izšel prvokrat meseca kimalca l. 1870. kot priloga k „Tagesbote für Untersteiermark“ v Mariboru ter kmalu potem umrl. Urednik in opravnik mu je bil E. Janžič. Izhajal je po jedenkrat na teden. 8°. Smer mu je bila protinarodna.

„Soča“ 1871 do sedaj. Izprva je bila „organ slovenskega političnega društva goriškega za brambo narodnih pravic“. Izdajal in urejeval je „Sočo“ Viktor Dolenc, pozneje Fran Podgornik, dr. Gregorčič, Andrej Gabršček. Izhajala je do l. 1881. po dvakrat na mesec, tedaj je postala tednik. Fol.

„Glas“ od 18. dne rožnika 1872 do konca 1875 v Gorici. Kot izdavatelja in urednika sta

mu bila podpisana: Anton Val. Tomaž in Matija Kravanja, potem: Anton Lakner recte Lužovec, naposled Karol Kocijančič.

„Slovenski Tednik“. Politični in gospodarski list za kmetško ljudstvo. Od 4. mal. srpana 1873 do konca l. 1875. Urednika: Josip Jurčič, dr. J. Vošnjak. 4°.

„Slovenec“. Političen list za slovenski narod. Od 14 dne vinotoka 1873 do danes. Skoraj deset let je prihajal po trikrat na teden na dan, z dnevom cesarjevega prihoda v Ljubljano t. j. 11. dne malega srpana 1883 pa se je razširil v dnevnik. Uredniki: Karol Klun, Jakob Alešovec, Filip Haderlap, Jožef Jerič, Ignacij Žitnik, dr. Ivan Janežič, Andrej Kalan. Fol.

„Edinost“. Glasilo slovenskega političnega društva tržaške okolice (pozneje za Primorsko). Od l. 1876 do danes. Uredniki: Ivan Dolinar, Viktor Dolenc, L. Žvab, Maks Cotič. Lastniki: Ivan Dolinar, potem društvo „Edinost“, od lani konzorcij lista „Edinost“. „Edinost“ je izhajala prvih pet let po dvakrat na mesec. L. 1881. in 1882. po jedenkrat na teden. L. 1883 je začela po dvakrat, pozneje pa trikrat na teden prihajati na svetlo. L. 1895. je postala dnevnik. Ohranila je sicer formalno trikratno izhajanje v tednu z jutranjo in večerno izdajo, v resnici pa izhaja vsak dan razven nedelj in praznikov. Fol.

Prijátel. Znánoszt razserjüvájocze mêseczne novine. 1876—1879. Ta časopis je iz-

dajal v ogrski slovenščini, poviti v madjarski pravopis, Augustich Imre v Buda-Pešti.

Mir. Političen list za koroške Slovence. Od l. 1882. do sedaj. Deset let je izhajal v 24 številkah na leto, začeni z l. 1892. pa budi po trikrat na mesec naše koroške brate. Ustanovitelj mu je bil pokojni Andrej Einšpieler, po čegar smrti je preuzel lastništvo „Mira“ Gregorij Einšpieler. Urednik mu je bil več let Filip Haderlap. Sedaj je odgovorni urednik Ivan Teršelič. Fol., izprva mali 4°.

Ljudski Glas. 1882.—1884. Ta izvorni list Filipa Haderlapa in upokojenega davčnega uradnika Ferdinanda Suhadobnika, ki je prihajal po dvakrat na mesec v Ljubljani na celi poli na dan, ni izginil brez sledu; ovekovečil ga je Fr. Levstik z znano satiro (gl. Levstikove Zbrane spise II. 255—310).

Ljubljanski List, večerna priloga delžnemu uradnemu časniku. Prihajal je ob vladnih troških vsak dan razven nedelj in praznikov na svetlo. Prva številka je izšla dne 28. svečana 1884. Preminil je s koncem l. 1885. Odgovorna urednika sta mu bila: izprva Fran Šuklje, pozneje J. Naglič. Fol.

Slovenski Delavec, gospodarstveno-političen list, je izhajal l. 1884. po dvakrat na mesec v Trstu. Urednik: Avgust Bremic.

Dolenjske Novice. Izza l. 1848., ko je nekaj časa izhajal v Novem Mestu politiški časnik

„Sloveniens Blatt“, ni imela Dolenjska stran nobenega časopisa. L. 1885. je ustanovil tiskar J. Krajec v družbi z nekaterimi gospodi v omenjenem dolenjskem središču „Dolenjske Novice“, ki so pod raznimi uredniki uztrajale do danes. Mal. 4°.

Resni glasovi so se oglasili v nekaterih številkah o priliki državnozborskih volitev l. 1885. kot glasilo dr. K. Slanca; odgovorni urednik jim je bil Vekoslav Jenič, založnik pa Karol Perjatelj in dr. Izhajali so v Ljubljani.

Slovanski Svet. Od l. 1888.; sedaj izhaja po dvakrat na mesec. Urednik in lastnik: Fran Podgornik. Izhajališča: izprva Ljubljana, potem Trst, sedaj Dunaj. 4°.

Nova Soča 1889—1892. Ko se je jeseni l. 1889. polastil dr. J. Tonkli „Soče“, ustvaril je odločno narodni stranki na Goriškem dotedanji „Sočin“ urednik Andrej Gabršček „Novo Sočo“.

Domoljub. Slovenskemu ljudstvu v poduk in zabavo — izdaja od l. 1889. Andrej Kalan v Ljubljani po dvakrat na mesec. Izprva ga je prilagal „Slovenu“, sedaj je „Domoljub“ samostojen, najbolj razširjeni slovenski časnik. 4°.

Delavski list. Časopis za interese slovenskega delavskega ljudstva — je izhajal izza 2. dne vinotoka l. 1890. nekaj časa po dvakrat na mesec v Trstu.

Domovina — od 2. dne velikega travna 1891. do sedaj v Celju; prvi leti jo je izdajal Dragotin

Hribar po dvakrat v mali 4°, od l. 1893. pa po trikrat na mesec. Fol.

Rodoljub. Glasilo „Slovenskega društva v Ljubljani“. Izhaja po dvakrat v mesecu od l. 1891. Odgovorna urednika: prej Ivan Gogola, sedaj dr. Ivan Tavčar. 4°.

Amerikanski Slovenec. Ta tednik je izšel prvikrat dne 3. kimalca 1891. Odgovorni urednik: Jos F. Buh. Tower. Min. U. S. Veliki fol.

Primorec od l. 1893. izprva kot priloga „Soče“, od l. 1894 kot samostojen časnik — urednik: Andrej Gabršček v Gorici, 4°.

Sloga. 1893—1895. izdajatelj in odgovorni urednik: Anton marki Obizzi; prvo leto je izšlo 8, zadnje leto pa 10 številik.

Primorski List. Poučljiv list za slovensko ljudstvo na Primorskem — je jel l. 1893 izhajati ob uredništvu J. Slavca v Trstu, l. 1894. pa se je preselil v Gorico, kjer ga je vodil dr. A. Mahnič. Prvi dve leti je prihajal po dvakrat na mesec na svetlo, izza l. 1895. pa dobivajo njegovi naročniki po tri številke v mesecu. Fol.

Novičar. Večerno izdanje „Edinosti“. Izhajal je l. 1893. v Trstu vsako soboto na polovici pole. Urednik: Maks Cotič. Fol.

Glas Naroda. List slovenskih delavcev v Ameriki. L. 1893. so jeli izdajati ta tednik J. Logar, A. Rems in F. Sakser v Novem Jorku v Ameriki. Sedaj mu je urednik in tiskar F. Sakser. Veliki Fol.

Delavec. List za interese delavskega ljudstva — je začel l. 1893. ob uredništvu Josipa Šimnovca izhajati po jedenkrat na mesec v Ljubljani, potem se je predejal v Zagreb, sedaj izhaja na Dunaju trikrat na mesec. Fol.

Štajerski kmet. 1894 in 1895. Ta „svetovalec kmetom v političnih in gospodarskih zadevah“ je ubral isti protislovenski pravec ter doživel isto usodo, kakor l. 1870. „Slobodni Slovenec“. Izhajal je vsako drugo nedeljo v Mariboru. Odgovorni urednik: E Hinterholzer; izdajatelj, založnik in tiskar: L. Kralik.

Glasnik, glasilo krščanskih delavcev, je jel prihajati na dan l. 1895. in sicer po dvakrat na mesec. Urednik: dr. Ivan Krek. 4°.

Svoboda. Glasilo slovenskih prometnih služabnikov in obrtnijskih delavcev. Ta tovarišica „Delavčeva“ izhaja od lanskega leta na Dunaju. Izdajatelj in odgovorni urednik jej je sedaj Josip Zavertnik. Fol.

Slovenski List, od 14. dne listopada 1896.

Zarja. List za interese slovenskega proletarijata. Prva številka je izšla 24. dne svečana 1897 v Ljubljani. Izd. Dragotin Kordelič, odg. urednik Ivan Brozovič. 4°.

Luč, socialnodemokratiški časnik, začel izhajati l. 1897. v Celju.

Bela Ljubljana. Glasilo volilnega odbora narodnih meščanov ljubljanskih. Izhajala l. 1897. za časa volitev. Izdajatelj in urednik Josip Pavšek.

II. Leposlovni časniki.

1. Listi za mladino.

Vedež, časopis za šolsko mladost, se je prikazal prvič na dan o polovici l. 1848. v Ljubljani. Lipovi listi so mu venčali glavo, nad njo pa je sijala zvezda. Izhajal je prva leta vsak četrtek, l. 1851., ko je zaradi pomanjkanja naročnikov zamrl, pa na štirinajst dni. Izdajal in urejeval ga je J. Navratil, zalagala pa Rozalija Eger. Poslednje leto je izhajal v založbi Navratilovi. „Vedež“ so rabili po malih šolah mesto šolskih čitank, naročniki so mu bili večinoma dobrotni rodoljubi, ki so ga zastonj razdajali mladini. (J. Navratil, Zakaj je nehal Vedež? Slov. Glasnik 1859, IV. 151.) Mala 8°.

Vrtec. Časopis s podobami za slovensko mladost. Ivan Tomšič si je postavil trajen spomenik v srcu slovenskega naroda, ker mu je osnoval l. 1871. uzorni list za mladino „Vrtec“, katerega je obdelaval z neumorno ustrajnostjo do smrti dne 17. malega travna 1894. Sedaj mu je urednik, lastnik in izdajatelj Anton Kržič. „Vrtec“ izhaja po jedenkrat na mesec. Vel. 8°.

Angeljček. List za najnežnejšo mladino, se je pridružil kot priloga „Vrtcu“ l. 1895., ter ž njim vred izhaja pod istim uredništvom. Mala 8°.

Knjižnica za mladino, ki jo je ustanovila „Zaveza učiteljskih društev“ ter jo je izdajal in urejeval Andrej Gabršček v Gorici, pomnožila je izdatno naše slovstvo za mladino.

Predlanskim in lani je konec vsakega meseca prihajal po jeden snopič na dan — vseh je izšlo 26 — žal, da je zaradi prepiche podpore začasno prenehalo to važno podjetje.

Veselo poročilo otrokom. Ta časnik, izhajajoč v raznih jezikih, je pisan v protestantskem zmislu. Do sedaj je izšlo menda 6 številk. Prvo stran številke zavzema slika. Konec lista stoji opomnja: Na prodaj v „Zalogi spisov kristijanskih“ na Dunaji, I., Elisabethstrasse 6. V Londonu: Tiskarna, „Children's Special Service Mission“, 13, Warwick Lane, Paternoster Row (T. B. Bishop, tajnik). Letnica ni zabeležena. Dosedanje številke tega „Veselega poročila“ so lani brezplačno razdajali protestantje po ljubljanski okolici. Mala 4° na 4 str.

2. Dijaški časniki.

Torbica jugoslavjanske (jugoslavske) mladosti. To je prvi tiskani*) slovenski dijaški

*) Razven tiskanih dijaških listov je izhajal na vsaki gimnaziji na Slovenskem nebroj pisanih dijaških časnikov n. pr. »Zora Jadranska« na tržaški gimnaziji pod nadzorstvom prof. J. Šivca l. 1859. (Slov. Glasnik, 1859, III. 69.) V ljubljanskem Alojzijevišču so negovali gojenci že l. 1848. list »Slovensko Daničico«, pozneje »Mlade cvetke«, »Limbar« in »Domače vaje«, ki še zdaj izhajajo. (dr. J. Lesar, Doneski za zgod. Alojzijevišča, str. 63.) Ljubljanska gimnazija je imela svojo »Slavijo«, kateri je bil sotrudnik tudi Josip Žvegelj (Radonievíč), »Vaje«, ki so jih osnovali jeseni l. 1854. osmošolci Bril, Erjavec, Mandelc. Tušek, Zarnik in Simon Jenko (Fr. Levec, Odlični pesniki in pisatelji slovenski. Zvon, 1879, 354). Lepslovno-znan-

list. Spočel se je na ljubljanski gimnaziji l. 1862. Prvi urednik „Torbici“ je bil Ljudevit Tomšič. Trije zvezki so izšli v Ljubljani. L. 1863. je morala „Torbica“ bežati v Zagreb. Ondukaj je prinašala leposlovne dijaške spise v slovenskem in v hrvaško-srbskem jeziku. Urejevala sta jo Nikodem Ravnikar in Lj. Tomšič. L. 1863. sta prišla na svetlo dva zvezka, l. 1864. pa štirje. 8° Namesto „Torbice“ je namerjal Ljudevit Tomšič izdajati „Jugoviča“, (Novice, 1864, l. 34.) a ni znano, da bi se bil ta list kdaj prikazal na dan.

Vesna. Mesečnik slovenskega dijaštva. Izhajala je po jeden pot na mesec od 15. dne sušca l. 1892. do konca l. 1894 v Celju. Zalagal jo je prvi dve leti Dragotin Hribar, zadnje leto pa „Vesnani“ na Dunaju. 8°.

Zora. Glasilo slovenskega katoliškega dijaštva. L. 1895. urednika: Frančišek Pavletič in Frančišek Jankovič. L. 1896.: Valentin Levičnik. L. 1897.: Anton Vadnal. „Zora“ izhaja na Dunaju letos vsak mesec jedenkrat izimši dva počitniška meseca, prej je izhajala po štirikrat na leto.

3. Pravi leposlovni časniki.

a) Listi.

Slovenska čbela, berilo za obudo in omiko slovenskega duha, zabrnela je v Celju o stvene liste so spisavali tudi slovenski bogoslovci po raznih semeniščih. Tako je n. pr. v ljubljanskem semenišču mnogo let izhajala »Lipa«.

novem letu 1850. Urejeval jo je Jožef Drobnič, zalagal in tiskal pa J. K. Jeretin. Izhajala je vsak četrtek na polovici pole. Njenega življenja dolgost je bila kratka; čakala je samo tri mesece. Kmalu po njeni smrti se je meseca malega srpana 1850. prikazala v Celovcu na dan

Slovenska Bčela, podučen in kratkočasen list, na svetlo izdajana s pomočjo več rodoljubov, kakor stoji zapisano na naslovnem listu 1. zvezka II. tečaja. Lepo število sodelovalcev je zbral njen urednik in izdajatelj Anton Janežič krog nje, ali nedostajalo jej je naročnikov in zato je preminila dne 7. malega srpana l. 1853. Izprva je bila „Slovenska Bčela“ mesečnik, l. 1851. je poletavala po dvakrat na mesec, l. 1852. je postala celo tednik. Po smrti „Slovenske Bčele“ so bili Slovenci pet let brez leposlovnega lista. Z novim letom 1858. je namerjal Jožef Drobnič začeti izdajati v Gradcu leposloven list „Triglav“, ki naj bi vsak teden na jedni poli izhajal v slovenskem in „ilirskem“ jeziku (Novice, 1857, l. 79.), toda njegova namera se ni obistinila. Mesto „Triglava“ je prišel dne 1. prosinca 1858. na svetlo

Glasnik za literaturo in umetnost. Odgovorni urednik in izdajatelj: A. Janežič. 1858—1868. Prvega pol leta (1. zvezek) je izhajal po jeden pot, drugega pol leta (2. zv.) se je prekrstil v „Glasnik slovenski. Lepoznansko-podučen list“ ter postal polmesečnik, takšen je bil tudi prvo polovico l. 1859. (3. zv.), v drugem

polletju (4. zv.) izhajal je zopet samo jedenkrat na mesec, takisto l. 1860 (5. in 6. zv.). Letnik 1861 (VII. zv.) je izpremenil obliko, poprej in poslej je imel Glasnik malo osmerko, tedaj pa se je odel s četverko ter meseca prosinca in svečana izhajal po trikrat, potem pa po dvakrat na mesec. „Slovenski Glasnik“ je kot mesečnik uztrajal od l. 1862. do l. 1867., ko je prihajal po dvakrat na mesec na svetlo. L. 1868. je postal zopet mesečnik ter nehal konec prvega polletja. Najskromnejši mu je bil obseg začetkom l. 1861., ko se je tiskal na polovici pole, največji pa l. 1866. in 1868., ko mu je naraslo gradivo na poltretjo polo, seveda je ondaj izhajal samo po jeden pot na mesec, l. 1861. pa nekaj časa po trikrat. Glasnik je postavil temelj novejšemu slovenskemu leposlovju. Okrog njega so se zbirali mladi življi, ki so pozneje proslavili slovensko knjigo z izbornimi deli.

Glasnik. List za zabavo, književnost in poduk. Pod tem naslovom je izšel začetkom l. 1869. jeden list na 32 straneh velike 8° v Mariboru. Urednik novemu „Glasniku“ je bil Jožef Jurčič. Kar se njemu ni posrečilo, izpolnil je Jožef Stritar. Ustanovil je Slovencem v pravem pomenu lepoznavski list:

Zvon, ki je doživel šest letnikov (1870, 1876—1880); izhajal je po dvakrat na mesec na Dunaju, l. 1878. in 1879., ko je bil ilustrovan, v veliki, sicer pa v mali osmerki. Ko je začasno prenehal Zvon, bili so Slovenci jedno leto brez

leposlovnega časopisa. Ob tej puščavi se je znala

Zora, časopis za zabavo, znanost in umetnost, l. 1872. v Mariboru. Lastnik in urednik jej je bil prvo leto Davorin Trstenjak. Od njega jo je naslednje leto prevzel Janko Pajk, ki jo je urejeval in izdajal do 29. dne sušca l. 1877., ko je ugasnila. Ves čas je izhajala „Zora“ po dvakrat na mesec. Oblika jej je bila velika osmerka, samo prvi in četrti letnik sta se tiskala v četverki. — Dunajski „Zvon“ je bil „prelit in prepeljan“ v Ljubljano, kjer je zapel kot

Ljubljanski Zvon l. 1881. Jako lepo je uspeval pod uredništvom Jožefa Jurčiča in Frančiška Levca, pozneje ga je urejeval Anton Funtek, katerega je zamenjal pred dvema letoma Viktor Bežek. Izprva so mu bili izdajatelji: Janko Kersnik, Frančišek Levec, dr. Ivan Tavčar, pozneje se jim je pridružil Jožef Stritar. Sedaj je „Ljubljanskega Zvona“ lastnica „Narodna Tiskarna“. 8°.

Z „Ljubljanskim Zvonom“ vred je jel izhajati v Celovcu leposloven in znanstven list

Kres, 1881—1886. Urejeval ga je s sodelovanjem prof. dr. Greg. Kreka in župnika Davorina Trstenjaka dr. Jakob Sket, c. kr. gim. profesor v Celovcu. Pet let (1881—1885) je uztrajal kot mesečnik, izhajajoč v snopičih po dve poli ali še kaj več obsežnih v 8°, šesto in poslednje leto (1886) pa se je prelevil v poučen

in znanstven list, ter postal četrletnik. Zalagala ga je ves čas tiskarnica družbe sv. Mohorja.

Slovan, 1884—1887. Omeniti bi bili morali „Slovana“ med političkimi časniki. Prvo leto je bil res pretežno politički list, takoj naslednje leto pa je prevladalo leposlovje. Zaljšale so ga slike, še bolj pa pristno navdušenje za Slovanstvo. Urednik mu je bil Anton Trstenjak, s 13. številko l. 1887. je prevzel uredništvo Jožef Cimperman. Pesniški del je že prej urejeval Simon Gregorčič. Lastnik „Slovanu“ je bil prvo leto Ivan Hribar, potem se mu je pridružil še dr. Ivan Tavčar, ki je bil poslednjega pol leta tudi odgovorni urednik „Slovana“. 4°.

Dom in Svet. Namestu „Slovana“ so dobili Slovenci l. 1888. skromen časnik, namenjen „zabavi in poduku“, izhajajoč na jedni sami poli po jeden pot na mesec, ki se je tekom let razširil v krasen, ilustrovan list za leposlovje in znanstvo. Sedaj izhaja „Dom in Svet“ po dvakrat na mesec. Osnovatelj, urednik in lastnik mu je dr. Frančišek Lampe. Vel. 8°.

Slovenka. To izborna glasilo slovenskega ženstva, ki prihaja izza 2. dne prosinca 1897 v Trstu kot priloga „Edinosti“ vsakih štirinajst dni na svetlo, je najnovejši slovenski leposlovni list, kateremu je namen: uzgoja in probuja ženstva. „Slovenko“ urejuje Marica. 4°.

b) Leposlovni zborniki. *)

Cvetje iz domačih in tujih logov. Zbirka izvirnih del slovanskih in slovenskih prevodov — je jela izhajati l. 1861. kot priloga „Glasniku“, l. 1862. do 1868. pa kot samostojna zbirka v šestnedeljnih vezkih ali snopičih po 5 tiskanih pol. Izšlo je v „Cvetju“ 21 del v 35. vezkih. Izdajatelj Anton Janežič. 16°.

Slovenska knjižnica. Zbirka romanov, povestij, dram i. t. d., izvirnih slovenskih, in iz drugih literatur na slovenski jezik preloženih. 1876—1880. Izšlo je osem zvezkov. „Slovensko knjižnico“ je izdajal J. Jurčič v Ljubljani. 16°.

Narodna Biblioteka. 1883—1894. Izdajal, tiskal in zalagal je ta leposlovni in poučni zbornik J. Krajec v Novem Mestu. 58 snopičev. 16°.

Ljudska knjižnica. Izhajala je l. 1885. po dvakrat na mesec v Mariboru ter nehala z 11. zvezkom l. 1886. Izdajatelj in odgovorni urednik jej je bil Lavoslav Kordeš, tiskar in založnik J. Leon, potem J. Leonov naslednik L. Kordeš. Vel. 16°.

Koroške bukvice slovenskemu ljudstvu v poduk in kratek čas. 1887—1889. Izdajal in zalagal je to zbirko Filip Haderlap Jurjev. Prvi snopič je tiskal J. R. Bertschinger v Celovcu,

*) Tu niso omenjeni oni zborniki, ki imajo značaj letnikov, n. pr. »Kranjska Čbelica«, A. Trstenjakova »Narodna knjižnica in dr.«

drugi pa so izišli iz Krajčeve tiskarne v Novem Mestu. Vseh je menda 17. 16°.

Naš Dom. Zbirka povesti, pesmi in narodnega blaga, zanimivosti i. t. d. 1891. „Naš Dom“ je namerjal kratkočasiti slovensko prosto ljudstvo po jedenkrat na mesec, ali prišel je v deželo samo 1. snopič njegov. Urednik: J. L. K., založnik in tiskar: Dragotin Hribar v Celju. 16°.

Slovanska knjižnica. 1. snopič je izšel dne 7. vinotoka 1893; do l. 1895. je prihajala na vsake štirinajst dni na svetlo, od ondaj pa je postala mesečnica. Dosedaj se je nanizalo že 59 snopičev tega lepo procvetajočega zbornika. Urejuje, tiska in zalaga jo Andrej Gabršček v Gorici. 16°.

4. Prostonarodni poučni časniki.

Pravi Slovenec je zagledal beli dan ob novem letu 1849. Izhajal je ob uredništvu ljubljanskega zdravnika Fr. Malavašiča vsak ponedeljek na štirih straneh v osmerki. Namen mu je bil, seznanjati Slovence z mnogoterimi vednostmi, uzbujati ljubezen do domovine ter varovati slovensko narodnost v duhu ustave: „v politiko in v reči, ki vero zadevajo, se ne bo nikoli obširno vtikal, hodil bo pot miru, ljubezni in sprave“, tako je obetal njegov založnik J. Giontini v vabilu na naročbo. Vsak mesec je prinašal „Pravi Slovenec“ po jedno podobo.

Pod Lipo, ali zbirka raznih spisov, to je pripovedek, pogovorov itd., odmenjena za poduk

in tudi za kratek čas slovenskemu ljudstvu, zlasti kmetom, in porabljiva doma, v šoli in v čitalnicah. Izdajal je to zbirko l. 1869. in 1870. J. G. (odina) Vrdelski v Trstu v mesečnih snopičih ali razdelkih. Prvi snopič je izšel meseca prosinca iz tiskarne avstr. Lloyda. 8°. Jeden mesec pozneje je jel v Celovcu izhajati

Besednik, kratkočasen in podučen list za slovensko ljudstvo. 1869—1878. Izdajal ga je Anton Janežič, po njegovi smrti pa njegova udova Karolina. Uredniki so mu bili: Anton Janežič, Anton Umek, A. Biser, Simon Janežič. Prvo leto je bil polmesečnik, izza l. 1874. pa mesečnik. Oblika 4°, pozneje 8°.

Slovenski Dom. List za zabavo in pouk. Dne 10. malega srpana 1890. je prišla prva in poslednja številka tega časnika na svetlo. Izdal in uredil jo je Franc Šumi. 4°.

Domači Prijatelj. Zabavno-poučna priloga „Mir-u“, izhaja od novega leta 1897 po dvapot na mesec v Celovcu. Lastnik in izdajatelj: Gregor Einspieler, župnik v Podkloštru.

III. Znanstveni časniki.

A. Splošni.

Čitavnica. Podučivni listi za slovenski narod. Ta popularno-znanstveni časnik*) je iz-

*) Tak časopis je hotel podati Slovencem že l. 1853. J. Godina Vrdelski v Trstu. «Voditelj k znanstvu», ki ga je namerjal izdajati rečeni pisatelj, bil bi rad hodil vsak drug mesec v dežel, ko bi ga bilo podprlo dovolj pisateljev, in naročnikov. (Novice, 1853, 46.)

dajal dr. Ivan Geršak l. 1865. in 1866. Izšli so štirji zvezki, tretji je prišel na svetlo v Mariboru, ostali pa v Gradcu. 8°.

Vestnik. Znanstvena priloga „Zore“. 1873—1875. Prvo leto je izhajal vsak mesec na jedni poli, drugo leto je nehal s 6. številko. L. 1875. se je prikazal dne 15. velikega travna zopet na dan ter se konec leta, obrodilši 8 števil, združil s svojo materjo „Zoro“. Urednika: Davorin Trstenjak (prvi dve leti), Janko Pajk. Izhajališče: Maribor. 8°.

L. 1877. je sklenil odbor Matice slovenske, da se preosnuj Matični Letopis v znanstven četrtletnik, tri do štiri pole obsežen, pod imenom: Časopis Matice slovenske. Ta ukrep se je le ponekoliko izvršil l. 1878., ko je Letopis (ne „Časopis“, kakor je bilo izprva sklenjeno) izšel v štirih snopičih v dveh zvezkih. L. 1879. nahajamo „Letopis Matice slovenske“ zopet v starem tiru.*)

Kresa VI. letnik 1886. je bil poučen in znanstven, kakor smo že opomnili opisujoč leposlovnne liste.

*) Z osnovo znanstvenega lista, kateremu bi bil namen pospeševati razvoj slovenskega jezika, pečal se je odbor Matice slovenske iznova l. 1890. Oživotvoriti je hotel v šali v «Slovenskem Narodu» l. 1881. napovedano Levstikovo «Velnico», pod naslovom: «Slovenska beseda,» ki bi bila izhajala ob uredništvu prof. Antona Bartla vsak mesec na jedni poli. Pomanjkanje naročnikov je «Slovenski besedi» sapa zaprlo, da se ni mogla oglasiti niti jedenkrat.

B. Časopisi za posamične vede.

a) Bogoslovski.

Slovenski cerkveni časopis. V soboto dne 1. malega srpana 1848. je izšla 1. številka tega tednika, ki je do konca leta ob uredništvu dr. Janeza Kriz. Pogačarja temeljito obdeloval razne stroke bogoslovske vede ter se ob novem letu 1849 prekrstil v

Zgodnjo Danico, katoliški cerkveni list. Urednik in založnik jej je ostal oče „Slovenskega cerkvenega časopisa“ do konca l. 1851. Založništvo je potem prevzel tiskar Jožef Blaznik, uredništvo pa Luka Jeran in Andrej Zamejec. Drugo polovico l. 1853. in naslednje leto je urejeval „Zgodnjo Danico“ Andrej Zamejec. L. 1855. se mu je zopet, povrnivši se z afriškega misijona, pridružil Luka Jeran, ki je izza dne 6. sušca l. 1856. pa do svoje smrti dne 27. malega travna 1896 sam urejeval „Zgodnjo Danico“, če odtegnemo tisti presledek, ko je l. 1866. potoval v Palestino. Začasno je oskrboval lani uredništvo „Zgodnje Danice“ Frančišek Birk, letos jo urejuje Andrej Kalan. Prvim trem letnikom „Zgodnje Danice“ stoji na čelu vsakega lista podoba Marije brez madeža spočete. L. 1856. je prinašala nemško prilogo: Beiblatt zur Zgodnja Danica. V tej prilogi je razglašalo ljubljansko škofijstvo šolske ukaze. Do l. 1858. je izhajala „Zgodnja Danica“ vsak četrtek večinoma na polovici pole; tedaj pa je jela prihajati na svetlo

vsak drugi četrtek na celi poli. Od l. 1862. do 1868. je prihajala po trikrat na mesec na dan. Zadnjih dvajset let izhaja vsak petek. „Zgodnja Danica“ je objavila mnogo člankov, ki spadajo v bogoslovsko vedo, zato smo jo uvrstili v ta razpredelek; 4°.

Slovenski Prijatelj se je v svojem 32letnem življenju pečal z leposlovjem, z uzgojo, s politiko, najbolj pa od l. 1856. do konca l. 1883., ko je umrl, s cerkvenim govorništvom. Vsak mesec je po jedenkrat prinašal slovenskim duhovnikom razne propovedi, v prilogi pa krščanske nauke in šolske kateheze. Urednik mu je bil ves čas Andrej Einspieler. Prvih njegovih letnikov bomo omenili med uzgojeslovnimi časopisi. Izhajal je v Celovcu. 8°. Na njegovo mesto je stopil

Duhovni pastir, ki ga je počenši z l. 1884. jel urejevati „s sodelovanjem več duhovnov“ ob založništvu „Katoliške Bukvarne“ v Ljubljani Anton Kržič. Lani je postal urednik tega propovednega lista Alojzij Stroj. „Duhovnemu Pastirju“ so bili priloženi l. 1885.—1887. „Apologetični razgovori“ in l. 1890. „Obrambeni govori“ drja. Frančiška Lampeta, pozneje profesorja Antona Zupančiča Pedagogika, Franceta Kosca Katoliško zakonsko pravo, obširna zbirka zgledov. „Duhovnega Pastirja“ izhaja vsak mesec po jeden snopič na 3 polah. 8°. — Štiri leta predno je stopil na slovensko propovednico „Duhovni Pastir“, razcvelo se je v Gorici.

Cvetje z vertov sv. Frančiška, mesečni list za verno slovensko ljudstvo, zlasti za ude tretjega reda sv. Frančiška. Prvi urednik in izdajatelj mu je bil o. Evstahij Ozimek, s 5. zvezkom. V. letnika pa je sprejel uredništvo in izdajateljstvo o. Stanislav Škrabec, ki je izza l. 1880. pa do sedaj povijal asketiško vsebino „Cvetja“ v dragocene s slovstvenimi in jezikoslovnimi razpravami napolnjene platnice. Vsak tečaj „Cvetja“ — baš je potekel že XV. — šteje po 12 številk po dve poli obsežnih, ki izhajajo v nedoločenih obrokih. 8°.

Rimski Katolik, 1888—1896. Urednik in izdajatelj temu časopisu, ki je s koncem lanskega leta nehal, bil je dr. Anton Mahnič v Gorici. Izhajal je nekaj časa po šestkrat na leto, na posled pa na vsake tri mesece po jedenkrat v zvezkih. 8°. Naslednik mu je

Katoliški Obzornik, ki ga izdaja „Leonova družba v Ljubljani ob uredništvu drja. Aleša Ušeničnika. Začetkom meseca malega travna t. l. je izšel 1. zvezek tega znanstvenega četrtletnika. Vel. 8°.

Venec cerkvenih bratovščin, najnovejši asketiški list, prihaja izza novega leta 1897. po jeden pot na mesec na svetlo. Urednik: dr. Frančišek Ušeničnik; izdajateljica: Katoliška Bukvarna.

b) Uzgojeslovni.

Šolski Prijatelj, L. 1852. je utemeljil Andrej Einšpieler prvi slovenski šolski list,

namenjen učiteljem in učencem. Prihajal je „Šolski prijatelj“ prvo leto vsak torek na polovici pole na svetlo. L. 1853.—1855. je izdajalo ta časopis za šolo in dom društvo sv. Mohorja. L. 1855. se je dotedanji tednik izpremenil v mesečnik z naslovom „Prijatelj“; prinašal je pesmi, podučne sestavke, povesti, slovstvene reči, šolske ukaze, prigovore, dopise v razpredelku: listnica, drobtinčice in poročila o društvu sv. Mohorja. L. 1856. se je prelevil omenjeni list v „Slovenskega Prijatelja“. Uzel ga je zopet v last Andrej Einšpieler ter ga razširil v homiletišk list za cerkev, ki pa je nekaj let vsak pot prinašal še po jedno polo priloge za šolo in dom. 8°.

Učiteljski Tovariš je poleg „Novic“ in „Zgodnje Danice“ najstarejši slovenski časnik. Ustanovil ga je l. 1861. nepozabni Andrej Pra-protnik. Izimši 9 let, ko je urejeval „Učiteljskega Tovariša“ Matej Močnik, bil mu je urednik do l. 1890., ko je „Učiteljski Tovariš“ postal glasilo „Slovenskega učiteljskega društva v Ljubljani“, ter ga je jel urejevati Andrej Žumer. Izza l. 1894. ga v red deva J. Dimnik. Prvo leto je bil „Učiteljski Tovariš“ mesečnik, takoj drugo leto pa je jel izhajati po dvakrat na mesec. Iz „Tovariševega“ krila je izšel „Jezičnik“ (ponatisek Marnovih slovstvenih razprav). V novejšem času prinaša „Učiteljski Tovariš“ v prilogi „Pedagogičsko knjižnico“. 8°

Slovenski Učitelj. 1873—1876. Ta „list za učitelje, odgojitelje in šolske prijatelje“ je jel

izdajati J. Lapajne l. 1873. po trikrat na mesec v Mariboru. Konec istega leta je zamrl; dne 1. rožnika 1874 pa ga je uskrсило iznova „Učiteljsko društvo za slovenski Štajer“, kot njegovo glasilo je izhajal potem po dvakrat na mesec do konca l. 1876. 8°. — Namestu njega so si osnovali štajarski slovenski učitelji

Popotnika, list za šolo in dom, l. 1880. Prvo izhajališče mu je bilo Celje, urednik J. Lopan, založnik M. Žolgar; izza l. 1883. prihaja na svetlo v Mariboru, urejuje ga M. Nerat. Od l. 1883. do 1890. ga je zalagal Ivan Leon, zadnjih osem let pa mu je lastnica in zalagateljica učiteljska „Zaveza“. „Popotnik“ je polmesečnik. 8°. — Istega leta, kakor poslednji opisanec, porodila se je v Gorici

Šola, glasilo goriških učiteljev, 1880—1884. Izhajala je v zalogi V. Černiča vsako četrletje v zvezkih. 8°.

Krščanski detoljub, list za krščansko uzgojo in rešitev mladine, urejuje Anton Kržič izza l. 1888 v Ljubljani. Nekaj časa je prihajal po štirikrat na leto na svetlo, sedaj izhaja v nedoločenem času. V prilogah je podal že več drobnih knjižic za decu. 16°.

c) Pravoslovni.

Pravnik slovenski. 1870—1872. Dr. J. R. Razlag si je pridobil trajnih zaslug za slovensko pravoslovje, ker je osnoval l. 1870. pod gorenjim naslovom „list za pravoslovje, upravo,

državoslovje“. Njegov „Pravnik slovenski“ je izhajal prvo leto po jeden pot, naslednji dve leti pa po dvakrat na mesec v Ljubljani. 8°.

Slovenski Pravnik, 1881—1883; 1888 do sedaj. Dr. Alfonz Mosche je pomagal glasilu slovenskih pravnikov zopet na noge. Ko je konec l. 1883. onemogel „Slovenski Pravnik“ ter počival štiri leta, rečeni odvetnik ni miroval, dokler ga ni l. 1888. iznova oživil. L. 1889. je prevzel uredništvo dr. Danilo Majaron, katerega sta zamenjala pozneje nedavno umrli dr. Viktor Supan in dr. Makso Pirc, ki ga sedaj sam urejuje. Izza l. 1893. izdaja ta mesečnik društvo „Pravnik“ v Ljubljani. 8°.

č) Zgodovinski.

Zgodovinski Zbornik. To prilogo „Ljubljanskega škofijskega lista“, izhajajočo izza l. 1889. v nedoločenih presledkih na jedni poli 4°, urejuje Jožef Šiška. „Zbornik“ prinaša razprave in listine, tičooče se ljubljanske in sosednjih škofij.

Izvestja muzejskega društva za Kranjsko. Prvotni letnik, zasnovan l. 1891. uplivom tajnika muzejskega društva Antona Koblarja, razširil se je l. 1893. v časopis, prihajajoč vsak drugi mesec v zvezkih, dobri dve poli obsežnih, na svetlo. „Izvestja“ se pečajo z minolostjo vseh slovenskih dežel. Urednik jim je Anton Koblar. 8°.

d) Slovstveni.

Slavjan, časnik slovstven in uzajemen za Slavjane književne i prosvetljene, 1873—1875;

urejeval je ta v gajici in v cirilici, prikrojeni za slovenščino, tiskani časopis ter ga na svetlo dajal Matija Majar v Celovcu. Vsako leto je izšlo po deset števil. „Slavjan“ je gojil neizvedno misel, da bi se na podlagi neke jezikovne mešanice v slovstvu združili vsi Slovani.

IV. Umetnostni list.

Cerkveni glasbenik, organ Cecilijinega društva v Ljubljani, izhaja izza l. 1878. po jedenkrat na mesec. Urednika sta mu ves čas Janez Gnjezda in Anton Foerster, poslednji ureja muzikalne priloge. Vel. 8°.

V. Razni strokovni listi.

A) Kmetijski.

Umni gospodar. 1863—1865. Ta „mesečni časnik za kmetijstvo, gospodarstvo in obrtnijstvo,“ prikazal se je dne 1. malega srpana 1863 prvič na dan. Urejeval ga je prof. Andrej Marušič, izdajala pa c. kr. kmetijska družba v Gorici. 8°. Dve leti po smrti „Umnega gospodarja“ je jela izdajati ista družba

Gospodarski List, ki je preminil konec l. 1876, 15. dan malega srpana 1881 pa zopet oživil ter deluje „za kmetijstvo, svilorejo, obrtnijo in druge deželne potrebe“ še dandanašnji. Izprva je izhajal po dvakrat na mesec, sedaj je mesečnik. Urejali so ga: Fran Povše, Fran Kuralt, Anton Klobučar, Viljem Dominko. Sedaj mu je urednik Ernest Klavžar. 8°.

Štajarski Gospodar. 1869—1879. Goriško kmetijsko družbo je posnemala štajarska kmetijska družba v Gradcu ter pošiljala na Mali Štajar po dvakrat na mesec list „za prospeh kmetijstva“ pod gorenjim naslovom. Bil je to prevod nemškega izvirnika. Izza l. 1879. je namestu tega dodajala prilogo „Slovenskemu Gospodarju.“ 4°.

Slovenska Čebela. 1873—1882. Tako je slul „družbeni list za prijatelje čebelarstva po Kranjskem, Štajarskem, Koroškem in Primorskem,“ ki ga je izdajalo čebelarsko društvo v Ljubljani. Urednik prvo leto: Vatroslav Holc, pozneje: Jožef Jerič. 8°.

Kmetijski list, priloga nemškemu listu koroške kmetijske družbe, izhajal je v Celovcu l. 1874.

Kmetovalec. 1875—1877. Ta polmesečnik je izdajal „slovenskim gospodarjem v poduk“ izprva Alojzij Valentinčič, pozneje Ernest Klavžar v Gorici. Zamrl je konec prvega polletja 1877. — L. 1883. se je osnovalo na Gorenjskem „čebelarsko in sadjerejsko društvo za Kranjsko.“ Njegovo glasilo je bil

Slovenski čebelar in sadjerejec. 1883—1889. Prva številka tega mesečnika, ki ga je izdajal društveni predsednik Janez Modic, izšla je dne 1. vinotoka 1883., poslednja pa meseca malega srpana 1889. 8°.

Globoko med narod je prodrla c. kr. kmetijska družba vojvodstva Kranjskega ter mu ne-

izmerno koristila s svojim ilustrovanim glasilom, ki ga pošilja izza l. 1884. po dvakrat na mesec v dežel pod naslovom :

Kmetovalec. Urejuje ga njen tajnik Gustav Pirc. 4°.

Vrtnar je izhajal kot Kmetovalčeva priloga 1888.—1893.

Gospodarski glasnik za Štajarsko izdaja izza l. 1892. c. kr. kmetijska družba štajarska. Nemški izdaji tega „glasila za kmetijstvo in deželno kulturo“ je urednik Friderik Müller, na slovenski jezik jo pa prelaga Jožef Mešiček. „Gospodarski glasnik“ izhaja v Gradcu vsakih štirinajst dni.

Slovenski kmetovalec (pozneje poljedelec). Celjska „Domovina“ ga je prinašala kot prilogo l. 1893. in 1894. 8°

B) **Obrtni, trgovski in narodnogospodarski listi.**

Pomorstvo i trgovina, 1870. in 1871., polmesečnik v Trstu.

Obrtnik. 1883 in 1884, 1888 in 1889. Izdajatelj in urednik: Matija Kunc v Ljubljani. Mesečnik. 8°.

Zadruga. 1884—1889. Pod tem naslovom je izdajala „Zveza slovenskih posojilnic“ list za razpravo narodnogospodarskih vprašanj. „Zadruga“ je urejeval Maks Veršec v Celju. Izhajala je vsak mesec po jedenpot. 4°.

Gorica, polmesečna priloga „Soči“ l. 1890. in 1891., pečala se je z obrtom, z narodnim gospodarstvom, s trgovino in nekoliko tudi s politiko. Izdajal jo je A. Gabršček do konca sušca l. 1891.

Obrtnik. 1892--1894. Priloga celjski „Domovini“. Dragotin Hribar. 8°.

Goriški vestnik. 1894 in 1895. Temu „listu za narodno gospodarstvo, obrt in trgovino“ je bil izdajatelj in odgovorni urednik A. m. Obizzi v Gorici. Polmesečnik. 4°.

C) Telovadni in turistiški listi.

Južni Sokol, telovadsko-vojaški list. 1871. Lastnik mu je bil Ivan Z. Vesely, urednik A. Kremžar. Izhajal je po dvakrat na mesec v Ljubljani. 4°.

Planinski Vestnik. Dne 8. svečana 1895 je izšla prva številka tega mesečnika, ki ga izdaja „Slovensko planinsko društvo“ v Ljubljani. Odgovorni urednik Jos. Hauptman. 8°.

VI. Zakonodajni časniki.

Državni zakonik. Prevajalci: M. Cigale, Jos. Stritar, dr. K. Štrekelj. Na Dunaju.

Deželni zakonik in ukazni list za vojvodino Štajarsko. Prevajalec: Anton Kaspret. Gradec.

Zakonik in ukaznik za Avstrijsko-Ilirsko Primorje izza l. 1860. Prvi prelagatelj: Fran

Čegnar. Prevajalec šolskih ukazov menda: A. Klodič vitez Sabladoski. Trst.

Ukazni list Celjski. 1897.

VII. Humoristiški listi.

Brencelj v lažnjivi obleki 1869—1875, 1879—1885. L. 1884. se je prelevil v „Novega Brenclja v zbadljivi in šaljivi obleki“. Urednik in izdajatelj: Jakob Alešovec v Ljubljani. 4°.

Juri s pušo je jel l. 1869. v Trstu streljati „lahone, nemškutarje in druge nerodne ljudi“. Izhajal je po jedenpot na mesec. Lastnik: G. H. Martelanec. 4°.

Na sv. Jurija dan l. 1870. je prišel z Dunaja Levstikov

Pavliha. Žal, da je doživel samo 7. številko. Prvi slovenski humorist in satirik je izprva namerjal nasloviti svoj „zabavljivo-šaljivi list“ — „Blisk“ (Zvon I. 1896.). Fol.

Petelinček. 1870. Tri dni za „Pavliho“ je zapel v Trstu „Petelinček“. Tega mesečnika so izšle samo tri številke. 4°.

Sršeni. 1871. Prvo in jedino številko tega „humoristično satiričnega lista“ je uredil in izdal Ivan Železnikar v Mariboru konec listopada 1871.

Škrat. 1883—1885. Polmesečnik. Prvi dve leti je zalagal in urejeval „Škrata“ Ivan Železnikar, poslednje leto mu je bil izdajatelj in lastnik ilustrovalec Srečko Magolič v Ljubljani. 4°.

Jurij s pušo. 1884—1886. Ivan Dolinar v Trstu je oživil narodnega strelca iz l. 1869.

ter izdajal svoj „zabavno šaljivi“ list po dvakrat na mesec. Fol.

Rogač. 1886—1888. Temu „Škratovemu“ nasledniku je bil izdajatelj in odgovorni urednik Srečko Magolič v Ljubljani. 4°. Bil je polmesečnik, kakor

Brus, 1889—1891, katerega je urejeval Ivan Železnikar v Ljubljani. 4°.

Brivec. 1891 in 1896, 1897. Temu tržaškemu humoristiškemu listu je bil l. 1891. urednik Ivan Dolenc, lani in letos pa ga urejuje in izdaja Miloš Kamušič po trikrat na mesec. 4°.

Pavliha. 1892 in 1893. Prvo leto mu je bil urednik in izdajatelj Šimen Jak, drugo leto ga je oskrboval Hrabroslav Debevec. Izhajal je v Ljubljani, tiskal se je pa l. 1893. v Trstu. 4°.

VIII. Poglavitni raznojezični časniki, pisani tudi v slovenščini.

A) Politiški.

Jadranski Slavjan, 1850, hrvaško slovenski mesečnik v zvezkih po tri pole obsežnih, izdajalo ga je slavjansko društvo v Trstu, urejeval pa Simon Rudmaš. Po smrti „Jadranskega Slavjana“ je ostal Trst do l. 1866. brez slovenskega časnika. „Jugoslovena“, ki ga je namerjala osnovati „Narodna čitalnica“ v Trstu l. 1861., ni bilo na dan (Slov. Glasnik, 1861. VII. 36.).

Slovansky svět, 1872 in 1873, polmesečnik za politiko, narodno gospodarstvo in koristi slovanskih narodov, je prinašal članke v

poljskem, češkem, maloruskem in slovenskem jeziku. Izhajal je v Pragi.

Kmetški prijatelj (Der Bauernfreund), 1882—1885. To nemškutarsko glasilo v slovenskem in nemškem jeziku je izza 16. dne malega srpana 1882 izhajalo po dvakrat na mesec v Celju. Izdajatelj in odgovorni urednik mu je bil dr. Eduvard Glantschnigg, založnik in tiskar pa Janez Rakuscha. L. 1883. je dobival „Gospodarsko prilogo.“

B) Leposlovni.

Slavjanski Jug. 1868. Gjuro Klarić v Karlovcu je namerjal združiti Hrvate, Srbe in Slovence pod jedno leposlovno streho. Žal, da ni našel njegov „Slavjanski Jug“, pisan v hrvaško-srbskem in slovenskem jeziku, dovolj materialne podpore. Izšli so samo štirje zvezki (3. in 4. vkupe). Tiskal ga je Dragotin Bokau v Zagrebu. Izvirni drvorezi so bili iz zavoda F. Bartela na Dunaju. Str. 140 in 4 str. priloge. 4°.

C) Strokovni.

Jugoslavenški (Jugoslavjanski) Stenograf. 1876—1880, 1895 in 1896. Prvo in peto leto je bil dvamesečnik, sicer pa mesečnik razven poslednjih dveh let, ko je izhajal po desetkrat na leto. Izdajatelj in urednik mu je bil ves čas Anton Bezenšek, ki je svoj zlasti učeči se mladini namenjeni strokovni list osnoval takoj izprva na hrvaško-slovenski podlagi, po-

zneje je privzel še srbščino in bolgarščino. L 1895. je v rečenih jezikih s „Stenografom“ vred izdajal

Jugoslavjanski Glasnik, ki je prinašal kulturne črtice o južnem Slovanstvu. Dičile so ga lepe ilustracije. V prvi dobi je izhajal „Jugoslavjanski Stenograf“ v Zagrebu, poslednji dve leti pa v Plovdivu, tiskal ga je Dragotin Hribar v Celju, stenografsko prilogo pa C. Creuzburg v Draždanih. Konec minolega leta je zaradi nerednega plačevanja naročnine začasno prenehal. 8°.

Slovenščini so odpirali svoje predale nastopni hrvaški časniki: Stenograf, Hrvatsko-slovenski ciklista, Gimnastika, Vatrogasac.

Izmed čeških listov treba v tem oziru omenjati: „Učitelsko Besedo“ in „Sokol“, telovadni list, glasilo praškega Sokola, ki je nekaj let (1889—1891) prinašal češke, hrvaške in slovenske sestavke.

Gasilec, — tako je ime slovenskonemškemu glasilu deželne zaveze kranjskih gasilnih društev, ki izhaja v Ljubljani v nedoločenem času. Prva številka je izšla dne 6. svečana 1897. 4°.

Č. Zakonodajni in uradni.

Deželni zakonik za vojvodino Kranjsko izhaja v slovenskem in v nemškem jeziku. Prevajalca: Valentin Konšek, sedaj Fr. Levec. Ljubljana. 4°.

Ljubljanski škofijski list. 1875. do sedaj. Do l. 1895. se je zval samo „Laibacher Diözesan-

blatt.“ Sedaj ima dvojezično glavo. Rabijo mu trije jeziki: nemščina, latinščina in slovenščina. Poslednje je najmanj. Odgovorni urednik mu je Martin Pogačar. 4°.

Statistiški pregled slovenskih časnikov.

Pod uzklikom: Slava Slava našimu presvitlimu Cesarju Ferdinandu Pervimu! so prinesle „kmetijske in rokodelske Novice“ dne 22. sušca l. 1848. v 12., rdeče ovenčanem listu med drugim veselo vest, „de prihodnjič se bojo smeje vsake bukve, Novice ali časopisi in vsaka druga reč v natis dati, brez de bi jo mogli, kakor dosihmal, tiskarni sodnici (cenzuri) pokazati in od nje posebno dovoljenje natisa dobiti. Zdaj bomo tedej prosto pisali, kar bomo hotli, de bo le resnično in pravično.“ Dne 15. sušca 1848. je padla cenzura in ž njo zavora, ki je kratila časništvu svobodni razvoj. Še tisto leto so se pridružili „Novicam“ štirje drugi slovenski časopisi, l. 1850. pa jih je štela Slovenija že devet. Za toliko časnikov tedaj še ni bilo niti pisateljev niti bralcev, ta dva uzroka in pa nastopni Bachov absolutizem je kmalu skrčil število slovenskih časopisov. L. 1854. so bili še samo trije. Obnovljenje ustave l. 1861., tabori, prvi slovenski razkol l. 1873., šola, razni stanovski interesi, drugi domači razpor l. 1887., socijalno gibanje v najnovejšem času — to so ona dvigala, ki so potisnila naše časništvo do nenormalnega razvoja, ki je došel na vrhunec

v l. 1890—1897. Pojasnujejo ga nastopne razpredelnice.

Izhajališča slovenskih časnikov	l. 1897	l. 1797 do 1897
Ljubljana	26	54
Gorica	6	17
Trst	4	17
Celovec	2	13
Celje	3	11
Maribor	2	10
Dunaj	5	8
Gradec	2	4
Novomesto	1	3
Plovdiv	2
Slovenjigradec	1
Zagreb	1
Karlovec	1
Praga	1
Buda Pešta	1
London	1	1
Tower Min. v Ameriki	1	1
Novi Jork „ „	1	1
	54	147

Slovenski časniki

Njih število

	l. 1850	l. 1860	l. 1870	l. 1880	l. 1890	l. 1897	l. 1797 do 1897
I. Politiški	4	1	6	6	12	21	48
II. Leposlovni	1	1	1	1	1	3	6
III. Znanstveni	2	1	1	1	2	3	3
IV. Umetnostni	1	2	2	3	4	5	11
V. Strokovni	1	1	1	3	3	3	7
VI. Zakonodajni	1	1	1	1	1	1	5
VII. Humoristiški	1	1	1	1	1	1	4
VIII. Raznojezični	1	1	1	1	1	1	11
	9	6	23	24	37	54	147

Med slovenskimi časniki je bilo	1. 1897	1. 1797 do 1897
1. dnevnikov	3	4
2. tednikov	8	26
3. trikrat na mesec izh. . . .	4	4
4. polmesečnikov	14	46
5. mesečnikov	12	31
6. po desetkrat na l. izh. . . .	1	4
7. po šestkrat „ „ „	1	1
8. četrtnikov	1	4
9. v nedoločenem času izh. . .	10	21
10. v jedni sami številki je izšlo	.	6
54	147	

Imena slovenskih časopisov.

Zanimivo sliko raznih strok znanosti in raznih strani življenja nam predočujejo imena slovenskih časnikov.

Iz narodopisja se nam predstavlja „slovenski narod“, ki je kakor nekdanj vsi „Slovani“ ali „Slavjani“ živel v „zadrugah“ ter še do današnjega dne ohranil mnogo starih običajev n. pr. „kres“. Tu opažamo pet „Slovencev“, najstarejši med njimi je „pravi Slovenec“, jeden je „slobodni“ in jeden „amerikanski“. V najnovejšem času se jim je pridružila brdka „Slovenka“. Kakor nekdanj brat njegov iz Trsta, koder je malo časa rdela „jadranska zarja“, prinaša nam „Primorac“ iznad bregov bistre „Soče“ „novice“ o „pomorstvu in trgovini“ in druge „resne glasove“.

V zemljepisju je odločeno prvo mesto „Sloveniji“, kateri stoji na čelu „bela Ljubljana“. Iz nje se razlega „ljublanski zvon“. Med slovenskimi mesti se odlikuje dična „Gorica“. „Domovina“ je pretesna „popotniku“, on hrepeni spoznati zlasti „slavjanski jug“ in širni „slovanski svet“.

Zvezdnatega neba zastopnica je „zgodnja danica“, ki je sijala o „zori“ slovenskega preporoda in sije še dandanašnji.

Tudi živali se ne manjka. Evo ti „južnega sokola“, „petelinčka“, „sršenov“,

„rogača“, „brenclja“. Tri „čebele“ brne krog „slovanske lipe“.

Vera je v „slovenskem domu“ samo jedna, oznanja jo „duhovni pastir“. „Slovenec“ je „rimski katolik“. Bog daj, da bi bil slehrni Slovenec tudi „rodoljub“ in „domoljub!“

Oglejmo si nekatere znamenite stanove! Omenili smo že „duhovnega pastirja“ in njegovega delovanja. „Pravnik“, ki je jako vešč „besednik“, peča se kakor njegov prednik z raznimi „zakoniki“ in „ukazniki“. Med njegovim pisarniškim osebjem je bil dalje časa „jugoslavjanski stenograf“. Največ je med Slovenci „kmetovalcev“; da bi bili pač vsi „umni“ in zavedni „slovenski gospodarji“! „Vrtnar“ goji zlasti o „vesni“ razno „cvetje“ v „vrtcu“, kamor zahaja „krščanski detoljub“ ter pripoveduje „vence“ pletoči deci o „angeljčkih“. To nalogo je izvrševal nekdanj „vedež“, ki je imel polno „torbico“ raznih „veselih poročil otrokom“, ki so komaj čakali tega „novičarja“, da je sedel „pod lipo“ ter jim pravil o „domu in svetu“, o „Pavlihi“, o „škratu“, o „Juriju s pušo“.

Izmed „obrtnikov“ opozarjamo na šalji-vega „brivca“; dober „brus“ ima, ker njegova britev tako izvrstno reže. Pozabiti ne smemo „gasilca“, ki čuva „naš dom“ požara.

Za „svobodo“ se bori v sedanjem času „delavec“; snujoč si razna društva, med njimi pevsko društvo „Naprej“. Žal, da se tako rad oklepa tujih „vestnikov“, ki niso „glasniki“ resnice.

Omiko razširja med Slovenci „šola“. Za blaginjo slovenske dece se pošteno trudi „slovenski učitelj“, ki je večinoma zajedno „cerkveni glasbenik“. „Učiteljski tovariš“ je bil in bode slovenski duhoven. Vsak Slovenec bi moral biti „šolski prijatelj.“ Poleg „šole“ skrbe za narodno prosveto tri „knjižnice“ in „čitavnica“, kjer se nahajajo razni „listi“, „izvestja“, „obzorniki“, „zborniki“, „tedniki“, „novine“, „novice“, „časniki“ ali „časopisi“. Da bi pač nobeden izmed njih ne bil rušitelj „sloge“ in „miru“, da bi vladala v nastopajočem drugem stoletju slovenskega časništva med nami „edinost“!

Pripomnje.

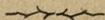
K podčrtnici na 4. str.: Med Možino in Erženom je oskrboval od 9. dne pros. 1795. do sv. Jurija i. l. Demšar-Uparjev beneficij grof Hohenwart, poznejši župnik kopanjski in dekan leskovški (kn. šk. arhiv ljublj.). Sokapelan Vodnikov pri sv. Jakobu je bil tudi Jakob Čadež (Tschadesch) (šentjak. župni arhiv).

K str. 46.: Celske Novine, Celske Slovenske Novine in Slovenske Novine — te tri naslove je zaporedoma imel prof. Konšeka politiški list v kratki dobi svojega izhajanja od 1. dne mal. srp. 1848 do konca l. 1849. (Dom in svet, 1897, 212.) V tem zmislu naj se popravijo napačni podatki o teh „Novinah“. V statističkem pregledu na str. 81 so štete kot jeden časnik.

K str. 52.: Domovina je postala l. 1896. tednik.

K str. 54.: Krog l. 1888. je jela izdajati v Slovenjem Gradcu pokojna Josipina Jurik droben časnik za mladino v več jezikih, med njimi tudi v slovenščini. Naslov in tiskališče sta mi neznana. „Bibliografija slovenska“ v Letop. Mat. slov. 1869—1896, ki je dala podlago izkazu o novejših slovenskih časnikih v tej razpravi, ne omenja tega lističa. V statističkem pregledu je prištet listom za mladino.

K str. 55.: Veselega poročila otrokom je izšlo doslej 8 števil.

K str. 76.: Jadranski Slavjan se je zval izprva Jadranski rodoljub. Ta mesečni politiški časopis je jelo meseca mal. travna l. 1849. izdajati slavjansko društvo v Trstu. Urednik mu je bil društveni predsednik Janez Cerer. (Novice, 1849., l. 21)

K str. 78. Č.: Deželni zakonik in vladni list za Koroško. 1850.—1854. Izhajal je v nemškem in slovenskem jeziku Slovenski prevod je oskrboval Anton Janežič v Celovcu. 4°. Na ta list me je opozoril najnovejši Raunckerjev antikv. katalog č. 98. str. 30, ki je izšel že potem, ko je bila pričujoča knjižica natisnjena. Zbog tega dodatka stoj na str. 79. in v razpredelnici na str. 81. število slov. časopisov l. 1850.: dvanajst, ker sta poleg omenjenega koroškega dež. zakonika že tudi izhajala: Državni zakonik in vladni list Avstrijanskega cesarstva in Deželni zakonik in vladni list za Kranjsko kronovino.

K str. 80.: V Celovcu je bilo dosedaj izhajališče 14 slov. časnikom.

K str. 82.: V nedoločenem času izh. slov. časopisov je bilo doslej 22.

K str. 44, 80, 81. in 82.: Vseh slovenskih časnikov od l. 1797.—1897. je bilo:

Kazalo.

	Stran
Stoletnica	3
Kakšnega pomena so »Lublankke Novize«	11
Slovenščina v nemških časnikih pred Vodnikovimi »Lublankimi Novizami«	15
Pod tujo streho od l. 1800.—1843.	19
Nekatere tiskovine iz mednoviške dobe	26
Rodoljubi skušajo ustanoviti slovensk časnik	33
»Novice« oživljene	38
Slovenski časniki od l. 1797.—1897.	44
I. Politiški	45
II. Leposlovni.	
1. Listi za mladino	54
2. Dijaški časniki	55
3. Pravi leposlovni časniki.	
a) Listi	56
b) Leposlovni zborniki	61
4. Prostonarodni poučni časniki	62
III. Znanstveni.	
A. Splošni	63
B. Časopisi za posamične vede.	
a) Bogoslovski	65
b) Uzgojeslovni	67
c) Pravoslovni	69
č) Zgodovinski	70
d) Slovstveni	70
IV. Umetnostni list	71

	Stran
V. Razni strokovni.	
A. Kmetijski	71
B. Obrtni, trgovski in narodnogospodarski	73
C. Telovadni in turistiški	74
VI. Zakonodajni	74
VII. Humoristiški	75
VIII. Poglavitni raznojezični časniki, pisani tudi v slovenščini.	
A. Politiški	76
B. Leposlovni	77
C. Strokovni	77
Č. Zakonodajni in uradni	78
Statistiški pregled slovenskih časnikov	79
Imena slovenskih časopisov	83
Pripomnje	86

NARODNA IN UNIVERZITETNA
KNJIŽNICA

COBISS

00000075733

